

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА

На правах рукопису

С. Я. Лихова

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОРУШЕННЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
ДЕРЖАВ-УЧАСНИЦЬ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Монографія

Київ
Редакція журналу «Право України»
2012

ББК 67.9 (4 УКР)

Л??

*Рекомендовано до видання
вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
(постанова № 7/1 від 26 червня 2012 року)*

Рецензенти:

Р. А. Калюжний, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права Юридичного інституту Національного авіаційного університету
А. В. Савченко, доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

Лихова С. Я.

Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу : монографія. — К. : Ред. журн. «Право України», 2012.

Випуск № . «Академічні правові дослідження». – Дод. до юрид. журн. «Право України». — 89 с.

ББК 67.9 (4 УКР)

© С. Я. Лихова, 2012

© Редакція журналу «Право України», 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ОСОБИСТУ ТА КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ЛИТВА ТА РЕСПУБЛІКИ ЛАТВІЯ.....	8
1.1. Злочини проти особистої безпеки людини.....	8
1.2. Злочини проти колективної безпеки людини.....	15
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ОСОБИСТУ ТА КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ТА РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ.....	35
2.1. Злочини проти особистої безпеки людини.....	35
2.2. Злочини проти колективної безпеки людини.....	45
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ОСОБИСТУ ТА КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ – ЗАСНОВНИЦЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	59
3.1. Кримінальна відповідальність за злочини проти особистої та колективної безпеки людини за КК ФРН.....	60
3.2. Кримінальна відповідальність за злочини проти особистої та колективної безпеки людини за КК Франції.....	71
ВИСНОВКИ.....	84

ВСТУП

Безпека людини – це стан, в якому небезпека і умови, які приводять до фізичної, психічної шкоди і матеріальних збитків контролюються заради збереження здоров'я та добробуту окремих людей і суспільства в цілому. Безпека є динамічним станом, який створюється при взаємодії людини із її фізичним, соціальним, культурним, технологічним, політичним, економічним і організаційним оточенням.

Безпека є основною і головною метою механізму правового регулювання. Практично, всі норми всіх галузей законодавства будь-якої держави спрямовані на забезпечення людині такого існування, коли її особистим правом, інтересам, цінностям, а також матеріальним благам не буде загрозувати небезпека. Відповідно до Конституції України безпека людини визнається однією із найвищих соціальних цінностей, а встановлення гарантій реалізації людиною своїх прав і свобод, як природних, так і набутих є головним обов'язком держави. Кожен має право будь-яким не забороненим законом способом захищати свої права від порушень і протиправних посягань. На утвердженні і забезпеченні прав і свобод людини і будується її безпека, гідні та безпечні умови її існування.

Поняття «безпека людини» вживається і у вузькому розумінні. Конституція України закріплює право людини на безпеку життя і здоров'я, безпеку в процесі вживання продукції та користування всіма видами робіт та послуг, безпечні умови праці тощо.

Враховуючи інтеграційні процеси, які сьогодні надзвичайно активно протікають у Європі, процеси гармонізації правових систем європейських держав, які стосуються не лише тих держав, які вступили до Європейського Союзу, а і тих держав, які лише прагнуть цього, процес європейської глобалізації, ми не можемо не звертатися до європейських норм і стандартів в галузі гарантій безпеки людини. Права і свободи людини мають реальну цінність лише тоді, коли існують реальні гарантії їх захисту і реалізації.

Щоб права і свободи особи були реальними і дотримувалися в житті, необхідно не лише проголосити їх, але і забезпечити дійсними і дієвими гарантіями, тобто засобами захисту права від порушень, або, якщо право вже порушене, встановити засоби його відновлення і відшкодування заподіяної шкоди.

В Європейському Союзі, як і в окремих державах, система гарантій прав і свобод людини, її безпечного існування включає в себе три основні складові:

- по-перше, інституційні гарантії, пов'язані із функціонуванням органів, діяльність яких спрямована на охорону і захист порушених прав;
- по-друге, процесуальні гарантії, які реалізуються при здійсненні правосуддя, перед усім це стосується кримінального процесу;
- по-третє, матеріальні гарантії у вигляді норм матеріального права, які спрямовані на компенсацію збитків і іншої шкоди, яка спричинена порушенням права.

Як відомо, найбільш суспільно небезпечні прояви посягання на безпеку людини шляхом порушення її прав і свобод і заподіяння суспільно небезпечних наслідків – матеріальної і моральної шкоди, передбачені в кримінальному законодавстві. Саме кримінальне законодавство створене для того, щоб охороняти безпеку людини від найбільш суспільно небезпечних посягань.

Вказані гарантії є загальними, тобто розповсюджуються, як правило, на всі права і свободи, в тому числі і на ті, які в міжнародних нормативних актах не набули статусу «основних» чи «основоположних». Поряд із загальними в юридичних нормах закріплені і спеціальні гарантії, які стосуються окремих прав і можуть носити самий різноманітний характер (наприклад, заборона смертної кари як гарантія права на життя, заборона клонування людей, як гарантія права на цілісність особи тощо).

Дане наукове дослідження розраховане на фахівців, які добре знають вітчизняне кримінальне право. Його норми ми розглядаємо як встановлення матеріальних гарантій безпеки людини. Тому ми не даємо кримінально-правову характеристику злочинів проти безпеки людини, а аналізуємо норми кримінального законодавства держав-учасниць Європейського Союзу.

Порівняння кримінального законодавства держав-учасниць ЄС щодо захисту безпеки людини дає можливість побачити як самотність законодавства кожної з країн, так і зробити висновок про відповідність його основним стандартам щодо охорони прав людини.

До першої групи держав-учасниць ЄС слід віднести держави, які раніше входили до складу СРСР і, таким чином, розвивалися, як і Україна, під впливом соціалістичної правової традиції – Литва, Латвія, Естонія.

До другої групи входять держави-учасниці ЄС, які не входили до складу СРСР, так звані постсоціалістичні країни, але які в силу історичних і політичних обставин зазнали на собі вплив соціалістичного права – Польща, Румунія, Чеська Республіка, Угорщина, Болгарія, Словаччина, Словенія.

До третьої групи входять держави, які, по-суті, утворили ЄС і право яких розвивалося поза впливом соціалістичної системи права – ФРН, Італія, Франція, Велика Британія, Нідерланди, Бельгія, Греція, Португалія, Австрія, Швеція, Данія, Ірландія, Фінляндія, Кіпр, Люксембург, Мальта. При проведенні порівняльного аналізу ми використовували лише джерела, які були офіційно опубліковані і перекладені на російську мову спеціалістами в галузі кримінального права, щоб уникнути сумнівів щодо достовірності перекладів і дати можливість перевірки достовірності інформації.

При цьому безпека людини розглядається нами у вузькому розумінні і дається кримінально-правова характеристика посягань на безпеку життя та здоров'я людини. Посягання на безпеку життя та здоров'я людини поділяються на дві групи: 1. Особиста безпека і 2. Суспільна (спільна, колективна) безпека, під якою розуміється: екологічна безпека, громадська безпека, безпека виробництва, безпечність продукції послуг і робіт, безпека людства.

Ми намагалися розкрити специфіку законодавства окремих держав-учасниць ЄС, особливу увагу звертаючи на ті злочини проти безпеки людини, складі яких відсутні у вітчизняному законодавстві.

Необхідність проведення порівняльного дослідження законів та ефективності їх застосування на сучасному етапі розвитку суспільства викликана процесом глобалізації, який сьогодні торкається не лише економічних та політичних процесів, а і процесу законотворчості. Це вимагає від юристів різних країн об'єднання зусиль в розробці теоретичних основ законотворчості, що в кінцевому результаті має оформитися у сукупність знань про дію законів на основі світових правових традицій та досвіду окремих держав.

Як вказує В.В. Оксамитний, цьому процесу сприяє низка факторів, серед яких основними є такі:

- усвідомлення необхідності врахування накопиченого досвіду держав у цій галузі;
- розвиток систем універсальних, регіональних і локальних міжнародних організацій із власним законодавством;
- процеси наближення правових систем різних країн в рамках сучасних інтеграційних процесів у світі;
- необхідність у цьому зв'язку гармонізації і уніфікації національних законодавств;

- наявність проблеми «модельних законодавчих актів» і законів міжнародних організацій¹.

Україна є стороною практично всіх міжнародних договорів про права людини загального характеру. Участь нашої держави у Раді Європи, і її прагнення стати учасницею Європейського Союзу, ратифікація Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка, в свою чергу, є складовою Лісабонської угоди (Конституції для Європи) покладає на нашу країну зобов'язання дотримуватися європейських норм в галузі охорони безпеки людини, адже практично у конституціях всіх країн Європейського Союзу та міжнародних нормативних актах людина, її життя, свобода, здоров'я проголошені найвищими соціальними цінностями. Але проголосити, ще не значить захистити, тому, як вказує Н.Г. Шукліна, процес постійного збільшення потреб людини рухається достатньо швидко. Зважаючи на це, враховуючи всі соціальні, політичні, економічні, екологічні та інші зміни в світі потрібно постійно працювати в напрямку розробки нових міжнародно-правових актів щодо захисту прав і свобод людини, які, відштовхуючись від існуючих міжнародних документів, запроваджували б нові гарантії та принципи². Однією із гарантій забезпечення прав людини є встановлення кримінальної відповідальності за порушення як особистої безпеки людини, так і колективної безпеки: економічної, громадської, безпеки виробництва продукції, надання послуг та виконання робіт, а також безпеки використання транспортних засобів.

Вивчення норм кримінального законодавства зарубіжних країн, які вже є учасницями Європейського Союзу дозволить зробити висновки щодо того, наскільки вітчизняне кримінальне законодавство сприйняло європейські стандарти в галузі охорони безпеки людини.

¹ Оксамытний В.В. Сравнительная теория закона и ее место в юридической компаративистике // Четвертый международный семинар «Сравнительное правоведение: современное состояние и перспективы развития». – К., 2009. – С. 26.

² Шукліна Н.Г. Визнання людини найвищою соціальною цінністю в аспекті міжнародного права // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку. Зб. статей. – К., 2009. – С. 636-638.

РОЗДІЛ 1 КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ОСОБИСТУ ТА КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ЛИТВА ТА РЕСПУБЛІКИ ЛАТВІЯ

1.1. Злочини проти особистої безпеки людини

В КК Литовської Республіки передбачена окрема глава XIX «Злочини, пов'язані із небезпекою для здоров'я та життя людини»¹. Ця глава складається із чотирьох статей. В ст. 142 КК Литовської Республіки «Незаконне проведення абортів» передбачена відповідальність за проведення абортів лікарем, який мав на це право і який робив це по проханню пацієнтки, але при умові, що проведення абортів було протипоказаним або ця операція була проведена не в медичному закладі. Цей злочин карається громадськими роботами або позбавленням права виконувати певну роботу або займатися визначеним видом діяльності, або обмеженням волі, або позбавленням волі на строк до двох років.

В ч. 2 цієї статті передбачена відповідальність спеціаліста по охороні здоров'я, який на прохання пацієнтки провів цю операцію в медичному закладі. Покаранням за це діяння є громадські роботи або позбавлення права виконувати певну роботу чи займатися визначеним видом діяльності, або обмеженням волі, або позбавленням волі на строк до трьох років².

¹ Уголовный кодекс Литовской Республики. – Спб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 470 с.

² Сьогодні окремі вітчизняні науковці висловлюють думку щодо того, що термінологічний зворот «позбавлення волі» є невірним і слід вживати слова «позбавлення свободи» або «ув'язнення». Ми в даній роботі користуємося юридичною термінологією, яка є загальноприйнятою в Україні і має нормативний характер, хоча це питання варте на дослідження і є дискусійним.

В ч. 3 цієї статті встановлена кримінальна відповідальність особи, яка не мала права проводити операцію аборт, але перервала вагітність на прохання самої жінки. Покаранням за цей злочин є арешт або позбавлення волі на строк до чотирьох років.

В ст. 143 КК Литовської Республіки «Примушування до незаконного проведення аборт» передбачена кримінальна відповідальність особи, яка шляхом застосування фізичного чи психічного насильства, примусила жінку до незаконного проведення аборт. Карасться цей злочин громадськими роботами або обмеженням волі, або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років.

Порівняння відповідних норм литовського кримінального законодавства із нормою, яка міститься в ст. 134 КК України «Незаконне проведення аборт» дає змогу встановити як спільні риси, так і відмінності. В КК Литовської Республіки кримінальну відповідальність несе більш широке коло осіб і в ньому міститься склад злочину, якого немає в КК України, а саме «Примушування до незаконного проведення аборт». В КК Литовської Республіки не передбачена кримінальна відповідальність за незаконне проведення аборт, якщо це діяння спричинило такі наслідки, як тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої. Очевидно, литовський законодавець вважає, що такі наслідки свідчать не стільки про те, що особа поставлена в небезпечне становище, скільки про реальне нанесення шкоди життю чи здоров'ю жінки. Якщо ж порівнювати санкції, то слід дійти висновку, що не дивлячись на те, що в КК Литовської Республіки відповідальність встановлена за менш суспільно небезпечне діяння, карасться воно більш суворо. В КК України лише в ч. 2 ст. 134 передбачене покарання у вигляді позбавлення волі.

В Кримінальному законі Латвійської Республіки¹ теж передбачена відповідальність за незаконне проведення аборт (ст. 135), але він містить більше різновидів цього злочину, аніж кримінальне законодавство України та КК Литовської Республіки. В ч. 1 ст. 135 передбачена відповідальність за проведення аборт особою, яка має на це право, але проводить аборт поза лікарнею або іншим закладом охорони здоров'я або в закладі охорони здоров'я, але без законних підстав. Карасться цей злочин арештом або

¹ Уголовный закон Латвийской республики – Мн.: Тесей, 1999. – 176 с.

грошовим штрафом з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до п'яти років чи без такого.

В ч. 2 цієї статті передбачена кримінальна відповідальність за проведення абортів спеціальним суб'єктом – особою, яка не має на це права, або в антисанітарних умовах. Є очевидним, що в даному випадку нанесення шкоди здоров'ю жінки стає більш реальним і тому за вчинення даного діяння передбачене покарання більш суворе – позбавлення волі на строк до трьох років або арешт, або грошовий штраф з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до п'яти років або без такого.

В ч. 3 цієї статті передбачено кваліфікований склад злочину – незаконне проведення абортів, вчинене повторно. Карасться це діяння позбавленням волі строком до п'яти років з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до п'яти років.

Незаконне проведення абортів всупереч волі вагітної або таке, що спричинило смерть вагітної чи інші тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 135) тягне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до п'яти років чи без такого.

Очевидним є той факт, що незалежно від ступеню тяжкості злочину і його наслідків законодавець Латвійської Республіки передбачає факультативне додаткове покарання на один і той же термін – до п'яти років.

Якщо порівнювати законодавство Латвійської Республіки та КК України, то слід дійти висновку, що в Латвії проведення абортів, що потягло смерть або інші тяжкі наслідки, вважається більш суспільно небезпечним діянням. Ні в КК України, ні в КК Литовської Республіки не передбачена відповідальність за проведення абортів всупереч волі вагітної.

Як і в КК Литовської Республіки, в Кримінальному законі Латвійської Республіки передбачена кримінальна відповідальність за примушування до проведення абортів. Але за Кримінальним законом Латвійської Республіки кримінальна відповідальність настає при наявності наслідку – проведення абортів (ст. 136 Кримінального закону Латвійської Республіки). Карасться цей злочин позбавленням волі на строк до двох років або арештом, або примусовими роботами, або грошовим штрафом. Як вже вказувалося, і в Литві, і в Латвії передбачена кримінальна відповідальність за примушування жінки до проведення абортів, в той час як вітчизняне кримінальне законодавство не передбачає відповідальності за подібні діяння.

Слід відмітити, що в Кримінальному законі Латвійської Республіки злочини, що посягають на особисту безпеку людини не виділені в окрему главу, а містяться в главі 13 Особливої частини Закону «Злочинні діяння проти здоров'я особи».

Що стосується такого складу злочину як погроза вбивством, то він міститься в диспозиції ст. 132 Кримінального закону Латвійської Республіки, але за цією статтею настає кримінальна відповідальність не лише за погрозу вчинити вбивство, а і за погрозу спричинити тяжке тілесне ушкодження. Як і в КК України (ст. 129) відповідальність настає за умови, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози. Покарання за цей злочин передбачене у вигляді позбавлення волі на строк до одного року або арешту, або примусових робіт, або грошового штрафу. Кваліфікуючих ознак цього злочину законодавство не передбачає. Практично таким же чином сформульована і диспозиція ст. 145 КК Литовської Республіки, але вона, на відміну від законодавства Латвії і України, має свої особливості.

В ч. 1 ст. 145 КК Литовської Республіки передбачена відповідальність за погрозу вчинити вбивство або спричинити тяжку шкоду здоров'ю, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози. Покаранням за цей злочин є громадські роботи, штраф, або обмеження волі, або арешт, або позбавлення волі на строк до двох років.

Але в диспозиції ч. 2 цієї статті міститься склад злочину, який відсутній і в КК України, і в Кримінальному законі Латвійської Республіки: «Той, хто тероризував людину, погрожуючи вибухом, підпалом або вчиненням іншого діяння, яке загрожує життю, здоров'ю або майну, або систематично залякував людину, застосовуючи при цьому психічне насильство – карається позбавленням волі на строк до чотирьох років».

І хоча покарання за цей злочин достатньо суворе, в ч. 3 ст. 145 КК Литовської Республіки міститься норма, відповідно до якої за діяння, передбачені в ч. 1 і 2 цієї статті, особа несе кримінальну відповідальність лише у випадку, коли є скарга потерпілого або заява його законного представника, або вимога прокурора.

До злочинів, які створюють загрозу особистій безпеці людини, законодавець України відносить і діяння, склади яких передбачені в диспозиціях ст. 135 та ст. 136. аналогічні склади злочинів передбачені в Кримінальному законодавстві Литви та Латвії.

В ст. 144 КК Литовської Республіки «Залишення без допомоги при погрозі небезпеки життю людини» встановлена відповідальність особи, яка мала

обов'язок піклуватися про потерпілу особу, мала можливість надати першу допомогу у випадку загрози життю людини, але такої допомоги не надала або сама створила таку загрозу. Ця стаття, на відміну від вітчизняного законодавства, не містить різновидів складів злочинів з обтяжуючими обставинами, складається із однієї частини і покаранням за вчинення такого злочину є штраф або обмеження свободи, або арешт, або позбавлення волі на строк до двох років.

Якщо в КК України передбачена кримінальна відповідальність як за залишення в небезпеці, так і за ненадання допомоги, то в кримінальному законодавстві Литовської Республіки встановлена відповідальність за залишення в небезпеці, тоді як в ст. 141 Кримінального закону Латвійської Республіки «Ненадання допомоги» передбачена відповідальність за ненадання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному для життя становищі. Ця допомога має бути необхідною і терміною, крім того особа повинна мати можливість надати таку допомогу без серйозної небезпеки для себе та інших осіб і якщо ненадання допомоги потягло смерть людини чи інші тяжкі наслідки. Суб'єктом цього злочину може бути будь-яка особа і карається злочин, склад якого передбачений в ч. 1 ст. 141 Кримінального закону Латвійської Республіки примусовими роботами або грошовим штрафом.

В ч. 2 цієї статті передбачено склад злочину із спеціальним суб'єктом. В ч. 1 передбачена відповідальність за завідоме ненадання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному для життя та здоров'я становищі і позбавлена можливості застосувати заходи до самозбереження по причині малолітства, старості, хвороби або своєї безпомічності, якщо винна особа мала можливість надати потерпілому допомогу і була зобов'язана піклуватися про потерпілого або сама поставила його в небезпечне для життя становище.

По суті, і КК Литовської Республіки і Кримінальний закон Латвійської Республіки передбачає кримінальну відповідальність за аналогічні діяння, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я особи. В санкції ч. 2 ст. 141 Кримінального закону Латвійської Республіки передбачені такі покарання як позбавлення волі на строк до двох років або арешт, або примусові роботи, або грошовий штраф. Але диспозиція ст. 141 Кримінального закону Латвійської Республіки носить більш описовий характер, а в ст. 144 КК Литовської Республіки ознаки складу злочину викладені більш лаконічно. Ступінь суспільної небезпеки цих злочинів в кодексах обох країн практично однаковий. Слід відмітити, що законодавство цих країн не передбачає кримінальну відповідальність за неповідомлення про те, що особа знаходиться

в небезпечному стані, а також, практично, не виділяє окремі категорії потерпілих, як це робить вітчизняний законодавець.

Що стосується особистої безпеки такої категорії потерпілих як діти, то слід відмітити, що в КК Литовської Республіки в Особливій частині передбачена спеціальна глава XXII «Злочини та кримінальні проступки проти дитини та сім'ї». Серед злочинів, які ставлять під загрозу безпеку життя та здоров'я дитини, слід, на нашу думку, розглянути два склади злочинів. Це діяння, відповідальність за які передбачена в ст.ст. 158 та 163 КК Литовської Республіки. Ці склади злочинів кореспондують ст. 137 КК України «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей». Відповідно до норми, яка передбачена в ст. 158 КК Литовської Республіки «Залишення дитини» батько, мати або опікуни, або інший законний представник дитини, який залишив без необхідного догляду нездатну піклуватися про себе неповнолітню дитину з метою позбавитися її карається громадськими роботами або обмеженням волі, або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років.

В диспозиції ст. 163 КК Литовської Республіки передбачено склад злочину «Зловживання батьківськими, опікунськими або правами та обов'язками піклувальника, або правами та обов'язками інших законних представників неповнолітнього». Суб'єктами цього злочину є батьки, матері, піклувальники, опікуни та інші законні представники неповнолітніх. Об'єктивна сторона виражається у застосуванні фізичного чи психологічного насильства над неповнолітніми, у жорстокому способі поводження із ними, у залишенні їх надовго без нагляду. В санкції цієї статті передбачені такі покарання як штраф або обмеження волі, або арешт, або позбавлення волі на строк до п'яти років.

Що стосується Кримінального закону Латвійської Республіки, то в Особливій частині кримінального закону теж передбачена окрема глава XVII «Злочинні діяння проти сім'ї та неповнолітніх». Серед злочинів, які посягають на безпеку життя та здоров'я неповнолітнього слід вказати на діяння, відповідальність за яке передбачена у ст. 174 «Жорстокість і насильство по відношенню до неповнолітнього». В диспозиції статті передбачені ознаки цього складу злочину – жорстоке або насильницьке поводження із неповнолітнім, який знаходиться в матеріальній чи іншій залежності від винного, що спричинило йому фізичні чи психічні страждання. Цей злочин карається позбавленням волі на строк до трьох років або арештом, або примусовими роботами.

В главі XIII Кримінального закону Латвійської Республіки передбачені злочини, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я людини і які пов'язані із зараженням вірусом імунодефіциту людини (ст. 133) та зараженням венеричною хворобою (ст. 134). Зараження вірусом імунодефіциту людини карається позбавленням волі на строк до восьми років.

Ст. 134 «Зараження венеричною хворобою» містить дві частини. Умисне зараження особи венеричною хворобою карається позбавленням волі на строк до двох років або арештом, або грошовим штрафом (ч. 1 ст. 134), а умисне зараження венеричною хворобою неповнолітньої особи тягне більш тяжке покарання – позбавлення волі на строк до чотирьох років. Як бачимо, диспозиції відповідних статей у Кримінальному законі Латвійської Республіки сформульовані надзвичайно лаконічно. В КК України диспозиції статей, які містять склади відповідних злочинів сформульовані більш розгорнуто. Кримінальна відповідальність за зараження чи свідоме поставлення особи в небезпеку зараження невеликою інфекційною хворобою в Кримінальному законі Латвійської Республіки не передбачена взагалі.

Що стосується інших злочинів, які створюють небезпеку для життя та здоров'я особи, то слід вказати, що в Кримінальному законі Латвійської Республіки передбачена відповідальність за «Незаконне лікарювання» (ст. 137). Кримінальна відповідальність настає за умови порушення здоров'я потерпілого. Санкція ч. 1 ст. 137 передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або арешту, або грошового штрафу з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до трьох років або без такого.

В ч. 2 ст. 137 міститься склад злочину незаконного лікарювання, яке потягло з необережності винного смерть потерпілого або спричинення йому тяжкого тілесного ушкодження. Ступінь суспільної небезпеки цього злочину набагато вищий і тому в санкції ч. 2 ст. 137 передбачене більш суворе покарання – позбавлення волі на строк до десяти років або арешт з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до п'яти років чи без такого.

В Кримінальному законі Латвійської Республіки міститься дві статті, які передбачають кримінальну відповідальність медичних працівників (за КК України передбачена відповідальність і фармацевтичних працівників) які своїми діяннями посягають на особисту безпеку особи. Ст. 138 «Неналежне виконання медичними працівниками професійних обов'язків» складається із двох частин.

В ч. 1 ст. 138 передбачена відповідальність за невиконання або недбале виконання медичним працівником професійних обов'язків, яке потягло з необережності винного спричинення потерпілому тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження. Це діяння карається позбавленням волі на строк до двох років або грошовим штрафом з позбавленням права займатися лікувальною практикою на строк до трьох років або без такого.

В ч. 2 ст. 138 передбачена відповідальність за це ж діяння, але яке потягло зараження потерпілого вірусом імунодефіциту людини або його смерть. Цей злочин карається позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до п'яти років.

Ще одним злочином, який посягає на особисту безпеку людини можна вважати діяння, склад якого передбачено в диспозиції ст. 139 Кримінального закону Латвійської Республіки «Незаконне вилучення тканин і органів людини». Ця стаття, на відміну від ст. 143 КК України, складається із однієї частини. Диспозиція цієї статті сформульована таким чином: незаконне вилучення тканин і органів живої і мертвої людини з метою їх використання в медицині, вчинене медичним працівником.

Карається цей злочин позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права займатися лікарською практикою на строк до п'яти років.

Що стосується формулювання, які містяться в диспозиції цієї статті, то виникають певні сумніви щодо їх редакції, адже вилучення тканин і органів у мертвої людини, очевидно, не може поставити в небезпеку життя і здоров'я людини.

Якщо порівнювати кримінальне законодавство України та Литовської Республіки і Латвійської Республіки, то слід відзначити, що особиста безпека за вітчизняним кримінальним законодавством захищається більш ґрунтовно. Це проявляється і в тому, що в КК України передбачена відповідальність за більшу кількість злочинів, які створюють небезпеку для життя і здоров'я особи, а також в тому, що в диспозиціях відповідних статей КК України більш точно і детально описані ознаки складів відповідних злочинів.

1.2. Злочини проти колективної безпеки людини

Права людини і оточуюче середовище сьогодні є всесвітньо визнаними цінностями і існуючі інститути держави і права повинні бути пристосовані до того, щоб їх гарантувати.

При визначенні права на екологічну безпеку людини, під яким слід розуміти право на сприятливе оточуюче середовище вчені-компаративісти виділяють такі три його аспекти:

- екологічний, який визначає чистоту, збалансованість і видове різноманіття;
- економічний, який визначає наявність та раціональне використання природних ресурсів;
- естетичний.

І хоча Декларація ООН «Права людини і оточуюче середовище» підкреслює, що екологічні права належать до фундаментальних прав людини поряд із політичними, економічним і соціальним, а також вказує на їх взаємозв'язок із такими правами як право на життя, право на здоров'я, в законодавстві зарубіжних країн не сформувалося єдиного визначення якості оточуючого природного середовища, яке має забезпечувати дотримання екологічних прав людини.

Однією із гарантій забезпечення екологічної безпеки людини є встановлення кримінальної відповідальності за діяння які, наносять шкоду довкіллю, створюють небезпеку життю та здоров'ю людини.

В Кримінальному законі Латвійської Республіки в Особливій частині злочинні діяння проти природного середовища виділені в окрему главу XI, яка має таку ж назву.

Серед злочинних діянь проти природного середовища, які ставлять в небезпеку життя та здоров'я людини латвійський законодавець передбачає такі: порушення правил експлуатації або використання землі, її надр, вод і лісів, яке спричинило істотну шкоду природному середовищу, здоров'ю людей, майновим чи господарським інтересам. За це діяння передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років або примусових робіт, або грошового штрафу.

На відміну від вітчизняного законодавця, який диференціює кримінальну відповідальність залежно від предикату злочину (ст.ст. 239, 240, 242 тощо КК України), законодавець Латвійської Республіки цього не робить. Ще однією відмінністю є те, що склад злочину, передбачений в диспозиції ст. 96 Кримінального закону Латвійської Республіки сформульований як матеріальний, в той час, як вітчизняний законодавець, як правило, формулює подібні діяння як делікти створення небезпеки, і, як, правило, заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людей, та інші тяжкі наслідки передбачені як

кваліфікуюча ознака в більшості складів злочинів проти довкілля (Розділ VIII Особливої частини КК України).

В Кримінальному законі Латвійської Республіки в ч. 2 ст. 98 «Порушення правил безпеки при використанні радіоактивних та хімічних речовин» встановлена відповідальність за вказані діяння, якщо вони спричинили істотну шкоду природному середовищу, здоров'ю людей, майновим і господарським інтересам. Карється цей злочин позбавленням волі на строк до чотирьох років або грошовим штрафом.

Ст. 99 Кримінального закону Латвійської Республіки «Порушення правил ліквідації небезпечних відходів» складається із трьох частин. В ч. 2 цієї статті передбачена кримінальна відповідальність за це діяння, якщо воно спричинило істотну шкоду природі, здоров'ю людей, майновим чи господарським інтересам. За кваліфікований вид цього злочину передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до чотирьох років або грошового штрафу.

В ч. 3 цієї статті передбачена відповідальність за ввезення на територію Латвії небезпечних відходів або їх транзитне перевезення через територію Латвії з порушенням правил, якщо це спричинило істотну шкоду природному середовищу, здоров'ю людей, майновим чи господарським інтересам. Карється цей злочин позбавленням волі на строк до шести років або грошовим штрафом. Слід відмітити, що кримінальна відповідальність за порушення правил ліквідації небезпечних відходів (основний склад злочину – ч. 1 ст. 99) настає лише при повторному вчиненні вказаних діянь. В КК України також передбачена ст. 268 «Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини», але вітчизняний законодавець відносить цей злочин до злочинів проти громадської безпеки (розділ IX Особливої частини КК України).

До злочинів проти природного середовища латвійський законодавець відносить і діяння, відповідальність за які передбачена в ст. 101 «Забруднення моря», ст. 102 «Забруднення землі, лісів і вод», ст. 103 «Забруднення атмосферного повітря». Конструкція цих статей типова, вони складаються із двох частин, перша частина передбачає таку ознаку як повторність, а нанесення істотної шкоди природному середовищу, здоров'ю людей, майновим чи господарським інтересам виступає як кваліфікуюча ознака в складах злочинів, передбачених в частинах других цих статей. За ступенем суспільної небезпеки ці злочинні діяння, практично, не відрізняються. Покаранням за їх вчинення є позбавлення волі та штраф.

До злочинів, які посягають на екологічну безпеку людини слід віднести і злочин, склад якого передбачено в диспозиції ст. 104 Кримінального закону Латвійської Республіки «Експлуатація об'єктів без очисних споруд». Кримінальна відповідальність за це діяння настає за умов спричинення істотної шкоди природному середовищу, здоров'ю людей, майновим та господарським інтересам, а також, якщо це діяння вчинене повторно.

В ст. 105 «Непроведення заходів по ліквідації забруднення природного середовища» передбачена відповідальність як за непроведення відповідних заходів, так і за неповідомлення про настання шкідливих наслідків. І хоча в цій статті відсутній традиційний для латвійського законодавства наслідок «спричинення істотної шкоди...», зміст диспозиції цієї статті свідчить про те, що дане діяння ставить під загрозу екологічну безпеку людини. За ст. 106 настає відповідальність за «Приховування відомостей про забруднення природного середовища». Ч. 2 цієї статті містить традиційну ознаку – умисне приховування або перекручення відомостей про ступінь забруднення природного середовища, вчинене особою, яка зобов'язана надати такі відомості, якщо це спричинило істотну шкоду природному середовищу, здоров'ю людей, майновим чи господарським інтересам. Карється це діяння позбавленням волі на строк до чотирьох років або грошовим штрафом.

До злочинів, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я, слід віднести і такі діяння як умисний та необережний підпал лісу чи пошкодження лісу. Кваліфікуючими ознаками цих злочинів є такі наслідки як необережне спричинення смерті людині чи інші тяжкі наслідки (ст.ст. 107, 108).

Кримінальна відповідальність передбачена за такі традиційні і для вітчизняного кримінального законодавства суспільно небезпечні діяння як самовільний лов риби і добування водяних тварин (ст. 110), самовільне полювання (ст. 111), знищення і пошкодження особливо охоронюваних державою природних об'єктів (ст. 114). В складах цих злочинів передбачені такі кваліфікуючі ознаки як спричинення істотної шкоди або використання загалом небезпечних засобів чи способів. Покарання за ці злочини практично однакові – позбавлення волі на строк до чотирьох років або штраф.

Таким чином, слід дійти висновку, що екологічна безпека людини виступає, як правило, додатковим об'єктом злочинів проти природного середовища, і статті Кримінального закону Латвійської Республіки за змістом ознак складів злочинів, передбачених у їх диспозиціях схожі із відповідними статтями КК України. Хоча слід відмітити, що в КК України норм,

спрямованих на захист довкілля значно більше, ніж в латвійському законодавстві.

Що стосується КК Литовської Республіки, то екологічна безпека та безпека здоров'я людини захищаються в ньому як рівноцінні родові об'єкти, за посягання на які встановлена кримінальна відповідальність в главі 38 Спеціальної частини КК Литовської Республіки «Злочини та кримінальні проступки проти оточуючого середовища та здоров'я людини». Ця глава за обсягом не велика, в ній всього 8 статей.

Диспозиція ст. 270 «Порушення правил охорони оточуючого середовища або використання природних ресурсів» має бланкетний характер, в ній міститься посилання на юридичні акти, які встановлюють правила охорони оточуючого середовища або використання природних ресурсів. Ця стаття складається із чотирьох частин, але в жодній із них мова не іде про нанесення або створення небезпеки нанесення шкоди саме здоров'ю людини. В ст. 271 встановлена відповідальність за знищення чи пошкодження охоронюваних територій та об'єктів природи, в ст. 272 – за незаконне полювання та рибну ловлю. Суспільна небезпека цих злочинів і кримінальних проступків полягає в тому, що шкода наноситься відповідним елементам флори і фауни. Аналогічно побудована і ст. 274 «Незаконний збір або знищення рослин». Ця стаття складається із однієї частини, це діяння вважається кримінальним проступком, наслідком цього діяння є знищення рослин, для збору і знищення яких (на нашу думку, збір певних рослин, очевидно, означає і їх знищення, якщо це однолітні рослини) потрібен особливий дозвіл. Але лише в окремих статтях цього розділу встановлена відповідальність за злочини, які ставлять в небезпеку не природне середовище, а здоров'я людини.

Наприклад, ст. 275 «Незаконна фармацевтична діяльність» складається із п'яти частин, і якщо 3, 4, 5 частини містять норми-дефініції, що взагалі є характерним для побудови всіх статей цієї глави (виключенням є ст. 274 – «Незаконний збір або знищення рослин»), то в диспозиції ч. 1 ст. 275 встановлена відповідальність за виготовлення ліків або лікарських засобів з метою їх збуту, за збут цих засобів, якщо вживання цих засобів потягло смерть людини або спричинило серйозну шкоду її здоров'ю. Ці діяння караються штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років.

Диспозиція ч. 2 цієї статі текстуально відтворює текст ч. 1 ст. 275, але санкція в ч. 2 значно суворіша – позбавлення волі на строк до восьми років.

Як вже було вказано вище, побудова статей в КК Литовської Республіки має свої особливості. В ст. 275 ці особливості проявляються надзвичайно

наглядно. В ч. 3 ст. 275 вказано, що діяння, передбачені ч. 1 цієї статті є злочинами, якщо вони вчинення як умисно, так і необережно, а в ч. 4 ст. 275 вказано, що діяння, яке передбачене в ч. 2 тягне відповідальність, якщо воно вчинено необережно. Це пояснює практично ідентичний текст ч.1 і ч.2 ст. 275.

Що стосується ст. 275 КК Литовської Республіки, то, по суті, в ній встановлена кримінальна відповідальність не стільки за суспільно-небезпечні діяння проти оточуючого середовища, скільки за незаконну фармацевтичну чи лікарську діяльність. Цей злочин посягає на здоров'я та життя людини. І хоча в Спеціальній частині КК Литовської Республіки є спеціальна глава 17 «Злочини проти життя людини» і глава 18 «Злочини проти здоров'я людини», відповідальність за вказані діяння міститься не в цих главах. Пояснити цей феномен поділом злочинних діянь на злочини і проступки не уявляється можливим, адже у відповідності до ст. 12 КК Литовської Республіки кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння, за вчинення якого передбачене покарання, не пов'язане із позбавленням волі, за виключенням арешту. Як вказують окремі вчені, цю статтю, а також статті 276 і 277 слід помістити в Главу XIX КК «Злочини, які створюють небезпеку життю і здоров'ю людини»¹.

Стаття 276 «Виробництво продуктів, шкідливих для здоров'я або життя людини або торгівля ними» складається із 5 частин, 1 і 2 із яких в диспозиціях містять ознаки складів злочинів, а 3, 4, 5 – норми-дефініції.

За ч. 1 ст. 276 настає відповідальність за діяння, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я людини – виробництво з метою збуту харчових продуктів із завідомо непридатної, шкідливої для життя і здоров'я людини сировини, або якщо ці продукти містили шкідливі добавки, а також продаж чи збут іншим чином таких продуктів. В ч. 3 ст. 276 вказано, що цей злочин може бути вчинено як умисно, так і необережно.

В ч. 2 передбачена відповідальність за ті самі діяння, але кримінальна відповідальність настає, якщо їх вживання потягло смерть або спричинило тяжку шкоду здоров'ю людини. Форма вини в даному випадку необережна. За діяння, передбачене ч. 1 ст. 276 передбачене покарання у виді штрафу, обмеження волі, або арешту, або позбавлення волі на строк до двох років. За

¹ Уголовный кодекс Литовской Республики. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – С. 42.

кваліфікований різновид цього діяння передбачене більш суворе покарання – до восьми років позбавлення волі.

Аналогічну структуру має і ст. 277 «Порушення правил боротьби із епідеміями та інфекційними захворюваннями».

В ч. 1 ст. 277 встановлена відповідальність особи, яка порушила вимоги юридичних актів про охорону здоров'я або правил контролю профілактики інфекційних захворювань, якщо це потягло розповсюдження захворювання або появу епідемії. Безумовно, це злочин, який створює небезпеку життю та здоров'ю людини. Карається це діяння штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до трьох років.

І якщо діяння, передбачене в ч. 1 ст. 277 вважається злочином, то в ч. 2 ст. 277 встановлена відповідальність за кримінальний проступок – той, хто був попереджений медичною установою про захворювання і попереджений про запобіжні заходи, яких він повинен дотримуватися при спілкуванні із іншими особами, створив небезпеку зараження небезпечною інфекційною хворобою іншій людині, вчинив кримінальний проступок і карається публічними роботами, або штрафом, або обмеженням волі, або арештом. Цей кримінальний проступок є деліктом створення небезпеки і в ч. 3 цієї статті вказано, що кримінальна відповідальність за злочин і проступок, склади яких передбачені в диспозиціях 1 і 2 ст. 277 настає, якщо вони вчинені з необережності. На нашу думку, якщо в результаті вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 277 особа все-ж захворіла на небезпечну інфекційну хворобу, то її діяння слід кваліфікувати як злочин, склад якого передбачений в ст. 135 КК Литовської Республіки «Спричинення тяжкої шкоди здоров'ю людини, вчинений у формі захворювання потерпілої особи на тяжку і тривалу хворобу, яка створює реальну загрозу для життя».

Особливістю побудови статей аналізованої глави 28 Спеціальної частини КК Литовської Республіки є те, що у всіх статтях форма вини вказана в окремих (як правило, 3 чи 4 частинах статей) всі вони побудовані за однаковою схемою – в ч.ч. 1 і 2-х склади злочинів і санкції, а в ч.ч. 3, 4, 5 – форми вини і вказівка, що, практично, за більшість із цих злочинів (виняток – ч. 2 ст.277 і ст. 274) кримінальну відповідальність несе юридична особа.

На нашу думку, об'єднавши в одній главі злочини з різними родовими об'єктами, законодавець поступив дещо непослідовно. Безумовно, кожне діяння, спрямоване на нанесення шкоди довкіллю, хоча і непрямом, але наносить шкоду і особі. Але в жодному злочині проти оточуючого середовища екологічна безпека людини не вказана ні як конститутивна, ні як кваліфікуюча

обставина і тому, можна вважати, що при вчиненні злочинів проти природного середовища екологічна безпека людини виступає як об'єкт кримінально-правової охорони, а не суто елемент відповідних складів злочинів як в Кримінальному законодавстві Латвійської Республіки і в КК України.

В Кримінальному законі Латвійської Республіки склади злочинів, які посягають на громадську безпеку і безпеку виробництва містяться в одній главі XX «Злочинні діяння проти громадської безпеки і громадського порядку». Окремої глави, яка містила б статті, в яких було б передбачене покарання за злочини проти безпеки виробництва латвійський законодавець не передбачає.

До злочинів, які посягають на громадську безпеку і тим самим створюють небезпеку життю і здоров'ю людини, слід, в першу чергу віднести, ст. 224 «Бандитизм». Діяння, за які передбачена відповідальність в цій статті в цілому не відрізняється від розуміння бандитизму за кримінальним законодавством України, з тією лише різницею, що ст. 224 складається із двох частин, і в ч. 1 передбачена відповідальність за таку форму бандитизму як створення банди – «Об'єднання двох і більше осіб в озброєну групу (банду) з метою вчинення злочинів», а в ч. 2 передбачені відповідальність за такі форми бандитизму як участь у злочинах, вчинених бандою або керівництво такими злочинами.

До злочинів, які створюють небезпеку життю і здоров'ю людини слід віднести і діяння, відповідальність за яке передбачена в ст. 225 «Масові безпорядки». Кримінальна відповідальність за масові безпорядки настає, якщо вони, зокрема, пов'язані із насильством над особою. Кримінальна відповідальність передбачена як за організацію масових безпорядків, покаранням за яку є позбавлення волі на строк від трьох до дванадцяти років, так і за активну участь в них. Карається це діяння позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.

В ст. 226 Кримінального закону Латвійської Республіки передбачена відповідальність за порушення порядку організації і проведення громадських заходів, якщо це потягло тяжкі наслідки. Під такими наслідками, очевидно, слід розуміти як нанесення шкоди здоров'ю людини, так і створення небезпеки нанесення такої шкоди. В санкції цієї статті передбачені такі покарання як позбавлення волі на строк до шести років або грошовий штраф.

В ст. 227 передбачена відповідальність за погрозу громадській безпеці, порядку і здоров'ю особи при здійсненні релігійного обряду. На нашу думку, на відміну від вітчизняного законодавця, латвійський законодавець правильно визначив місце даного складу злочину в системі норм Особливої частини.

Адже кримінальна відповідальність за даною нормою настає не за порушення релігійних прав громадян, а за організацію чи керівництво групою, яка проповідує релігійне вчення і відправляє релігійні обряди, діяння якої пов'язані із створенням загрози як громадській безпеці та порядку, так і здоров'ю особи. Кримінальна відповідальність настає за участь особи в таких діяннях.

І хоча права особи є невіддільним і їх не можна обмежувати, все-ж Європейська конвенція про права людини в ч. 2 ст. 9 «Право на свободу думки, совісті і релігії» вказує, що свобода сповідувати свою релігію чи свої переконання підлягає лише таким обмеженням, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах громадського спокою, охорони громадського порядку, здоров'я і моральності або для захисту прав і свобод інших осіб¹.

Так як конституції всіх без винятку країн, які є учасницям Європейського Союзу визнають, що людина, її життя і здоров'я є найвищими цінностями у демократичному суспільстві, то у всіх країнах існують нормативні акти, які забороняють існування релігійних сект, об'єднань, груп, діяльність яких створює небезпеку життю і здоров'ю людини. Тому, хоча в окремих країнах церква відділена від держави і діє за власними канонічними (релігійними) законами, дотримання загальнодержавних законів є обов'язковим і це виправдовує повною мірою відповідні обмеження релігійних прав громадян і встановлення кримінальної відповідальності за діяння релігійного характеру, які посягають на безпеку людини.

Покаранням за цей злочин за Кримінальним законом Латвійської Республіки є позбавлення волі на строк до п'яти років або грошовий штраф.

Діяння, відповідальність за яке передбачене в ст. 229 «Знищення і пошкодження пам'яток культури» прямо не посягає на безпеку життя і здоров'я людини. Але в ч. 2 цієї статті передбачена відповідальність за вказані діяння, якщо вони вчинені шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом. Таким чином, застосування відповідного способу вчинення злочину ставить під загрозу безпеку людини. Карасться це діяння позбавленням волі на строк до десяти років або грошовим штрафом. На нашу

¹ Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – М., 1998. – С. 339-340.

думку, саме те, що такий спосіб створює загрозу безпеці людини і виправдовує таке суворе покарання.

До злочинів, що ставлять в небезпеку здоров'я особи слід віднести і діяння, передбачене в ч. 2 ст. 231 «Хуліганство», якщо хуліганські діяння пов'язані із спричиненням потерпілому тілесних ушкоджень або якщо під час хуліганських дій застосовується зброя чи інші предмети, які можуть бути використані для нанесення тілесних ушкоджень. Покаранням за цей кваліфікований різновид хуліганства є позбавлення волі на строк до семи років і контроль поліції на строк до трьох років.

До злочинів, які створюють небезпеку життю і здоров'ю людини слід віднести і діяння, пов'язані із недбалим збереженням, носінням, перевезенням і пересиланням вогнепальної зброї та боеприпасів, якщо це діяння потягли тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 236), (карається це діяння позбавленням волі або грошовим штрафом з позбавленням права займатися певним видом підприємницької діяльності) та порушення умов та порядку застосування вогнепальної зброї, вчинене особою, яка має дозвіл на придбання, зберігання чи носіння вогнепальної зброї, якщо це діяння потягло тяжкі наслідки (карається цей злочин позбавленням волі на строк до п'яти років або арештом, або примусовими роботами, або грошовим штрафом).

До злочинів проти безпеки виробництва, які створюють небезпеку життю і здоров'ю людини за Кримінальним законом Латвійської Республіки слід віднести діяння, відповідальність за які передбачені ст. 238 «Порушення правил безпеки і технічної дисципліни» та ст. 239 «Порушення правил будівництва».

За ст. 238 кримінальна відповідальність настає за умови настання тяжких наслідків, а в ст. 239 тяжкі наслідки є кваліфікуючою обставиною злочину.

В КК Литовської Республіки виділена окрема глава 40 «Злочини і кримінальні проступки проти громадського порядку». Зміст і конструкція ст. 283 «Масові безпорядки» практично не відрізняється від змісту диспозиції відповідної статті в Кримінальному законі Латвійської Республіки. Це діяння супроводжується відкритим насильством (ч. 1 ст. 283), застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв (ч. 2 ст. 283), що, безумовно, створює небезпеку життю та здоров'ю людини, шляхом порушення громадської безпеки. Карається це діяння арештом або позбавленням волі на строк до п'яти років (ч. 1 ст. 283), або позбавленням волі на строк до шести років (ч. 2 ст. 283).

На нашу думку, до злочинів, що створюють небезпеку для життя і здоров'я людини можна віднести і такий злочин проти громадського порядку як «Неправдиве повідомлення про небезпеку, що загрожує суспільству або про нещастя, що відбулося». Кримінальна відповідальність за вказані діяння настає, зокрема, за умови, що вони викликали паніку людей, а це, в свою чергу, може призвести до травмування і навіть до загибелі особи. Тому є всі підстави розглядати дане діяння як злочин проти громадського порядку і в той же час делікт створення небезпеки для життя і здоров'я людей. Карється це діяння штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років (ст. 285).

Злочини проти громадської безпеки в Спеціальній частині КК Литовської Республіки виділені в окрему главу 25, яка містить чотири статті. В ст. 249 «Злочинне співтовариство» передбачена кримінальна відповідальність за діяння, які в КК України та в Кримінальному законі Латвійської Республіки мають назву «Бандитизм». В цій статті передбачена відповідальність за участь в діяльності злочинного співтовариства, за організацію та керівництво таким товариством. В ст. 250 «Терористичний акт» встановлена кримінальна відповідальність за створення небезпеки для життя чи здоров'я багатьох людей, шляхом вчинення підпалів, вибухів, розповсюдження біологічних, радіоактивних, хімічних, шкідливих для здоров'я речовин, препаратів та мікроорганізмів. Кваліфікуючою ознакою терористичного акта (ч. 2 ст. 250), окрім інших, є нанесення тяжкої шкоди здоров'ю людей або смерть хоча-б однієї людини.

В ч. 3 ст. 251 «Захоплення повітряного судна» передбачений кваліфікований склад цього злочину – той, хто захопив повітряне судно із застосуванням вогнепальної зброї, підривного засобу або іншого пристрою, небезпечного для життя і здоров'я екіпажу і пасажирів карється позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

До злочинів проти колективної безпеки, яка включає безпеку життя і здоров'я окремої людини відноситься і склад злочину, передбачений в диспозиції ст. 252 «Захоплення заручників».

За Латвійським законодавством всі ці злочини вважаються особливо тяжкими. Мінімальне покарання за ці злочини – три роки позбавленні волі, але за кваліфіковані різновиди цих злочинів, а всі вони передбачають кваліфіковані склади, передбачене позбавлення волі від десяти до двадцяти років або довічне позбавлення волі.

В Кримінальному законі Латвійської Республіки транспортні злочини містяться в главі 21 «Злочинні діяння проти безпеки руху».

До злочинів, що посягають на безпеку життя і здоров'я людини, слід віднести діяння, відповідальність за яке передбачена в ст. 257 «Порушення правил безпеки руху та експлуатації залізничного, водного і повітряного транспорту». В ч. 2 цієї статті передбачена відповідальність за ці діяння, якщо вони потягли катастрофу, аварію чи інші тяжкі наслідки. Під тяжкими наслідками традиційно слід розуміти заподіяння шкоди безпеці життя і здоров'ю людей. Карається це діяння позбавленням волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років.

Аналогічно сформульовані ст. 258 «Пошкодження шляхів сполучення і залізничних, водних та повітряних засобів» і ст. 259 «Самовільна зупинка поїзда». В частинах других цих статей як кваліфікуючі ознаки передбачені діяння, які потягли катастрофу, аварія, пошкодження рухомого складу чи інші тяжкі наслідки. Ці злочини посягають на колективну безпеку, але покарання за ч. 2 ст. 258 значно суворіше, ніж покарання за самовільну зупинку поїзда (ч. 2 ст. 259). Якщо за самовільну зупинку поїзда, яка потягла тяжкі наслідки передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк до семи років чи грошовий штраф то за пошкодження шляхів сполучення, яке потягло тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 258) передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

До злочинів які порушують безпеку життя і здоров'я людини слід віднести і діяння, відповідальність за яке передбачена в ст. 260 «Порушення правил дорожнього руху і експлуатації транспортних засобів». На відміну від КК України в ч. 1 ст. 260 передбачене як наслідок заподіяння людині легкого тілесного ушкодження із розглядом здоров'я чи тілесного ушкодження середньої тяжкості. Покаранням за це діяння є позбавлення волі на строк до двох років або арешт, або грошовий штраф з позбавленням права управляти транспортним засобом на строк до п'яти років або без такого.

В ч. 2 ст. 260 кваліфікуючою ознакою є такий наслідок як заподіяння смерті потерпілій особі або заподіяння їй тяжкого тілесного ушкодження. Карається це діяння позбавленням волі на строк до десяти років з позбавленням права управління транспортним засобом на строк до п'яти років або без такого.

На відміну від вітчизняного законодавства в Кримінальному законі Латвійської Республіки у відповідній статті передбачена така кваліфікуюча ознака як заподіяння смерті кільком потерпілим. Але в той же час, що ми

вважаємо позитивним, в ч. 2 ст. 260 Кримінального закону Латвійської Республіки передбачений кваліфікований різновид цього злочину - діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в стані алкогольного сп'яніння, під впливом наркотичних, психотропних або інших одурманюючих засобів карається позбавленням волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років з позбавленням права управління транспортних засобів та строк до п'яти років.

На нашу думку, редакція ст. 260 більш вдала і більше відповідає реаліям часу ніж редакція ст. 286 КК України. За ступенем суспільної небезпеки це злочин особливо тяжкий, статистика свідчить про те, що це діяння вчиняється надзвичайно часто і, як правило, в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Тому досвід латвійського законодавця на нормативному рівні слід вважати більш вдалим, ніж вітчизняного.

До злочинів, які створюють небезпеку життю і здоров'ю особи під час експлуатації транспортних засобів, слід віднести і діяння, відповідальність за яке передбачене в ст. 262, а саме управління транспортним засобом, а також навчання практичному управлінню транспортним засобом під дією алкогольних напоїв, наркотичних, психотропних та інших одурманюючих речовин, якщо це діяння вчинено повторно протягом року. І хоча в диспозиції цієї статті не вказані конкретні наслідки, його слід розглядати як делікт створення небезпеки. В той же час кримінальна відповідальність встановлена за випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів (ст. 263) та допуск до управління транспортним засобом осіб, які знаходяться під дією алкогольних напоїв, наркотичних, психотропних та інших одурманюючих речовин (ст. 264). Відповідальність настає за умови спричинення наслідків, вказаних в ст. 260 – тілесні ушкодження всіх ступенів тяжкості або смерть потерпілого.

В Спеціальній частині КК Литовської республіки також передбачена окрема глава 39 «Злочини та кримінальні проступки проти безпеки транспортного руху». Ця глава містить всього 5 статей, але чотири із них містять склади злочинів проти безпеки і життя здоров'я людини. Тільки в ст. 279 «Порушення правил міжнародних польотів» не передбачений наслідок у виді спричинення шкоди здоров'ю чи життю людини.

В ст. 278 передбачена відповідальність за недоброякісний догляд за залізничним, водним та повітряним транспортним засобом або дорогами, або шляховими спорудами і пристроями і їх ремонтом.

Якщо ці діяння потягли такий наслідок як тяжка шкода здоров'ю людини, то відповідальність настає за ч. 1 ст. 278 і це діяння карається позбавленням права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, або позбавленням волі на строк до п'яти років.

В ч. 2 цієї статті як кваліфікуючі ознаки передбачені смерть людини, причинення тяжкої шкоди здоров'ю людини і карається це діяння позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

В ч. 3 передбачена відповідальність за вчинення вказаних діянь, але якщо вони не потягли тяжких наслідків, а тільки створили загрозу їх спричинення. Це діяння вважається кримінальним проступком і карається позбавленням права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, або штрафом, або арештом.

В ст. 280 «Пошкодження транспортних засобів або доріг, або шляхових споруд чи пристроїв» встановлена відповідальність у випадку, якщо діяння створило загрозу тяжких наслідків. Карається цей злочин арештом або позбавленням волі на строк до трьох років.

В ч. 2 цієї статті передбачений кваліфікований склад цього злочину і як кваліфікуючі ознаки, окрім майнової шкоди, передбачена смерть людини чи спричинення шкоди здоров'ю людей. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк до десяти років. Діяння, передбачені цією статтею вважаються злочинами, якщо вони вчинені як умисно, так і необережно.

На нашу думку, норми, які містяться в ст. 278 та 280 КК Литовської Республіки більш прогресивні і вдало сформульовані. Адже дуже часто безпека життя і здоров'я людини залежить саме від стану доріг, засобів сигналізації, світлофорів, засобів зв'язку, шляхових споруд тощо. І обмежувати предмет транспортних злочинів лише транспортними засобами сьогодні вже не можна, бо багато випадків нанесення шкоди життю та здоров'ю людей залежить від стану доріг та шляхових споруд.

В ст. 281 КК Литовської Республіки передбачено «традиційний» транспортний злочин «Порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспортних засобів». Ця стаття складається із дев'яти частин.

В ч. 1 передбачена відповідальність особи, яка керувала транспортним засобом в стані сп'яніння (алкогольного, психотропного тощо) і це спричинило шкоду невеликої тяжкості здоров'ю людини або значну майнову шкоду. Карається це діяння штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до трьох років.

В ч. 2 передбачено такий наслідок як спричинення тяжкої шкоди здоров'ю людини. Карається цей злочин громадськими роботами або штрафом, або арештом, або позбавленням волі на строк до п'яти років.

В ч. 3 передбачена відповідальність особи, яка вчинила діяння, передбачене ч. 2 ст. 281, знаходячись в стані алкогольного, наркотичного сп'яніння, під дією психотропних або інших речовин, які справляють вплив на психіку. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк до шести років.

В ч. 4 передбачена така кваліфікуюча обставина цього діяння як смерть особи. Карається цей злочин позбавленням волі на строк до семи років.

В ч. 5 передбачена відповідальність за вчинення діяння в стані, аналогічному тому, який описаний в ч. 3 і якщо це діяння спричинило смерть особи. Карається цей злочин позбавленням волі на строк від трьох до десяти років.

В ч. 6 передбачено склад кримінального проступку, а саме управління транспортним засобом в стані алкогольного сп'яніння, під дією наркотичних або психотропних речовин, якщо його діяння не потягло серйозних наслідків. Карається цей проступок штрафом або арештом.

В ч. 7 вказано, що діяння, відповідальність за які передбачена в ч.ч. 1-5 вчиняються по необережності. Таким чином, лише діяння, відповідальність за яке, передбачена в ч. 6 ст. 281 слід розглядати як таке, що ставить в небезпеку життя і здоров'я людини. У всіх інших частинах цієї статті вказана конкретна шкода здоров'ю людини.

В ч. 8 вказано, що особа визнається такою, що знаходиться в стані алкогольного сп'яніння, якщо в її крові міститься 0,4 і більше проміле алкоголю.

Ч. 9 цієї статті – норма-дефініція. В ній дається визначення транспортних засобів.

Слід відмітити надзвичайно вдалу редакцію ст. 281 КК Литовської Республіки, не дивлячись на те, що в ній відсутній такий наслідок як смерть кількох осіб. Позитивним, по-перше, є встановлення кримінальної відповідальності за керування транспортним засобом в стані алкогольного сп'яніння, а також чітке визначення цього стану в самому тексті кодексу, в самому законі, по-друге, позитивним є той момент, що в самій статті стани алкогольного, наркотичного сп'яніння передбачений як кваліфікуюча ознака. Це усуває необхідність судового тлумачення і робить норму більш чіткою і сучасною. По-третє, позитивним є встановлення кримінальної

відповідальності не лише за заподіяння шкоди життю чи здоров'ю особи, а значна майнова шкода, яка спричинена особі-потерпілому в результаті аварії, адже всім відомо, що в більшості випадків таку шкоду суб'єкт злочину не в змозі відшкодувати і часто залишається поза межами кримінальної системи. Встановлення кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди стимулює власників транспортних засобів або до страхування відповідальності, або до позитивної пост кримінальної поведінки. Неможливість відшкодувати значної майнової шкоди власнику транспортного засобу – потерпілому, може спровокувати шкоду психічному здоров'ю людини.

На нашу думку, вітчизняному законодавець слід сприйняти досвід литовських законодавців щодо транспортних злочинів хоча-б на нормативному рівні підвищити якість боротьби із транспортними злочинами.

В КК Литовської Республіки в главі 38 «Злочини і кримінальні проступки проти оточуючого середовища і здоров'я людини» передбачена кримінальна відповідальність за виробництво продуктів шкідливих для здоров'я або життя людини або торгівля ними. Цей юридичний склад злочину був проаналізований нами в підрозділі 1.2 як такий, що посягає на екологічну безпеку, на оточуюче середовище і здоров'я людини.

Таких традиційних для вітчизняного законодавства складів злочинів, які передбачені в ст. 225 «Обман покупців або замовників», ст. 226 «Фальсифікація засобів вимірювання» в КК Литовської Республіки не передбачено. Подібним до цих злочинів можна вважати склад злочину, передбачений в ст. 305 Спеціальної частини КК Литовської Республіки «Випуск в обіг засобів вимірювання, їх використання без метрологічного контролю або зміна їх параметрів». В ст. 306 КК Литовської Республіки передбачена кримінальна відповідальність за використання знаку державного пробірної клейма, його підробку та за використання підробного державного пробірної клейма. Відповідно, злочин, склад якого передбачений ст. 305 карається громадськими роботами або штрафом, або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років, а злочин, склад якого передбачений ст. 306 карається штрафом або арештом, або позбавленням свободи на строк до двох років. Особливістю цих статей є їх частини другі, що містять норми в яких вказано, що нести відповідальність за ці злочини можуть і юридичні особи. Ці злочини знаходяться в главі 43 Спеціальної частини «Злочини і кримінальні проступки проти порядку управління, пов'язана із підробкою документів засобів вимірювання»

Окремих складів злочинів, які стосуються незаконного виготовлення, підроблення, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок (ст. 216 КК України) та підроблення знаків поштової оплати (ст. 215 КК України) в КК Литовської Республіки немає, але є ряд статей, які передбачають відповідальність за незаконні дії з документами, печатками, бланками і штампами (ст.ст. 300-304 КК Литовської Республіки).

За своєю структурою Кримінальний закон Латвійської Республіки більш наближений до вітчизняного кримінального законодавства.

Суспільна безпека людей в галузі безпечності продукції, послуг, робіт гарантується встановленням кримінальної відповідальності за низку суспільно небезпечних діянь в сфері народного господарства.

Стаття 202 «Незабезпечення якості товарів та послуг» містить в диспозиції склад злочину, який полягає в умисному виготовленні та реалізації товарів чи наданні платних послуг, які не відповідають вимогам якості і наносять шкоду споживачу, а також його майну та оточуючому середовищу.

Суспільна небезпека цього злочину полягає в посяганні на безпеку життя і здоров'я людини в сфері забезпечення якості товарів і послуг. Карасться це діяння позбавленням волі на строк до п'яти років або арештом, або грошовим штрафом з позбавленням права займатися певного роду підприємницькою діяльністю на строк до п'яти років або без такої.

В ст. 203 передбачена відповідальність за недотримання безпеки товарів та послуг, якщо це діяння спричинило істотну шкоду здоров'ю споживача, його майну або природному середовищу. Карасться це діяння позбавленням волі на строк до шести років або грошовим штрафом з позбавленням права займатися певного виду підприємницькою діяльністю на строк від двох до п'яти років або без такого.

Кримінальна відповідальність встановлена і за обман покупців та замовників (ст. 204). Цей злочин має кваліфікований різновид і однією із кваліфікуючих ознак, передбачених в диспозиції ч. 2 ст. 204 є вчинення цього злочину з використанням спеціально пристосованих вагів або інших вимірювальних пристроїв. Карасться діяння, передбачене в ч. 1 цієї статті позбавленням волі на строк до двох років або арештом, або примусовими роботами, або грошовим штрафом, а діяння, передбачене ч. 2 цієї статті – позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом з позбавленням права займатися певного виду діяльністю на строк до п'яти років або без такого.

Злочини проти безпеки людства, посягаючи на колективну безпеку, в той же час наносять шкоду життю та здоров'ю окремої людини.

Це злочини конвенційні і вони містяться у всіх без виключення кодексах та кримінальних законах країн-учасниць Європейського Союзу.

В кримінальному законі Латвійської Республіки ці злочини містяться в главі IX Особливої частини «Злочини проти людства, миру, військові злочини, геноцид». Це перша глава в Особливій частині Кримінального закону, що свідчить про те що латвійський законодавець вважає їх найбільш суспільно небезпечними.

Використання, накопичення, застосування та розповсюдження ядерної зброї, біологічної та бактеріальної, токсичної та іншої зброї масового знищення карається довічним позбавленням волі або позбавленням волі на строк від трьох до двадцяти років (ст. 73). Суспільна небезпека цього діяння свідчить про те, що цей злочин вважається особливо небезпечним. В КК України теж існує аналогічна стаття 439, але в ній встановлена відповідальність лише за застосування зброї масового знищення, а в ст. 440 – за розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення.

Покарання за цей злочин за законодавством Латвійської Республіки більш суворе ніж за законодавством України. В Україні довічне позбавлення волі застосовується лише у випадку спричинення загибелі людей, а в Кримінальному законі Латвійської Республіки найтяжчі покарання встановлені за сам факт вчинення суспільно небезпечних діянь. На нашу думку такий підхід більше відповідає меті захисту колективної безпеки людей.

До злочинів проти колективної безпеки законодавець Латвії і України відносить і такий злочин як геноцид (ст. 71 Кримінального закону Латвійської Республіки). Склад цього злочину сформульований практично дослівно як в Римському Статуті, але покаранням за цей злочин за законодавством Латвії є довічне позбавлення волі або позбавлення волі на строк до двадцяти років, а в Україна – до п'ятнадцяти років, але в будь-якому разі це максимальні строки позбавлення волі.

В Кримінальному законі Латвійської Республіки не передбачена кримінальна відповідальність за екоцид, але на відміну від вітчизняного законодавства латвійський законодавець встановив кримінальну відповідальність за насильство над цивільним населенням в районі воєнних дій, яке карається позбавленням волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років.

Спеціальна частина КК Литовської Республіки також на перше місце виносить главу XV «Злочини проти людяності та воєнні злочини».

Починається ця глава ст. 99 «Геноцид», диспозиція якої сформульована відповідно до визначення геноциду в Римському Статуті. Але глава 15 КК Литовської Республіки містить ряд злочинів проти колективної безпеки, які не передбачені ні в вітчизняному кримінальному законодавстві, ні в законодавстві Латвійської Республіки. В ст. 100 встановлена відповідальність за цілий ряд дій проти людей – той, хто, умисно, виконуючи чи підтримуючи політику держави або організацій, в великому масштабі або систематично здійснював напади на цивільних осіб, вбивав їх або причиняв тяжку шкоду їх здоров'ю; створював такі умови життя, які призводили до загибелі людей; депортував громадян; знущався над людьми, гвалтував, втягував у сексуальне рабство, змушував займатись проституцією, примусово запліднював або стерилізував людей; переслідував певну групу людей або співтовариство по політичним, расовим, національним, етнічним, культурним, релігійним або іншими мотивами, які заборонені міжнародним правом; затримував, арештовував людей або позбавляв їх іншим чином свободи, коли такий спосіб позбавлення свободи законом не визнається, або не сповіщав про місце їх знаходження або про їх долю; здійснював політику апартеїду – карається позбавленням волі на строк від п'яти до двадцяти років або довічним позбавленням волі.

Така деталізація діянь в диспозиції цієї статті відповідає нормам міжнародного гуманітарного права і не тільки має право на існування, а повинна сприйматися всіма країнами світу, які бажають створити гарантію колективної безпеки для населення своєї країни.

Положенням міжнародного гуманітарного права, Римського Статуту, чотирьох Женевських Конвенцій відповідають і склади таких злочинів як «Вбивство осіб, які користуються захистом міжнародного гуманітарного права» (ст. 101), «Причинення шкоди здоров'ю, мучення осіб інше нелюдське поводження з людьми, які користуються захистом міжнародного гуманітарного права» (ст. 102). І хоча в КК Литовської Республіки відсутня спеціальна норма про примусове донорство, саме в цій статті передбачена відповідальність і за проведення над людиною медичних чи біологічних експериментів, протиправне вилучення у них органів, тканин тіла, протизаконне відбирання крові. Карається цей злочин позбавленням волі на строк від трьох до двадцяти років. В ст. 104 встановлена кримінальна відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права по

відношенню до цивільних осіб та їх майна. Карасться цей злочин позбавленням волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років.

На нашу думку законодавство Литовської Республіки встановило найбільш серйозні гарантії забезпечення колективної безпеки людей і повністю сприйняло і відобразило в своїх нормах положення міжнародних конвенцій, спрямованих на захист цивільного населення, створення колективної безпеки людей під час внутрішніх і зовнішніх воєнних конфліктів.

Хоча окремої статті щодо заборони використання та інших незаконних дій з ядерною та іншою зброєю масового ураження в КК Литовської Республіки немає, її роль виконує ст. 112 «Використання заборонених воєнних засобів», в якій встановлена відповідальність того, хто, порушуючи постанови міжнародних договорів Литовської Республіки або загальноприйняті міжнародні звичаї щодо воєнних засобів або методів ведення війни, віддав наказ про застосування в військових діях або сам застосував заборонені воєнні засоби або методи ведення війни. Карасться цей злочин позбавленням волі на строк від трьох до десяти років. Ця стаття пов'язана із положеннями Римського Статуту про командну відповідальність, а також є гарантією виконання Литовською Республікою ратифікованих договорів щодо засобів та методів ведення воєнних дій.

РОЗДІЛ 2 КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ОСОБИСТУ ТА КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ТА РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ

2.1. Злочини проти особистої безпеки людини

В КК Республіки Болгарія¹ статті, які містять в диспозиціях склади злочинів, що створюють небезпеку життю і здоров'ю людини в окремій главі не виділені. Ці статті містяться серед злочинів проти особи в главі другій Особливої частини КК. Наприклад, діяння, яке полягає в незаконному проведенні аборту, по суті, прирівнюється до вбивства, адже ст. 126, в якій передбачена відповідальність за цей злочин міститься в главі другій «Злочини проти особи» в розділі I «Вбивство».

В ч. 1 ст. 126 КК Республіки Болгарія встановлено, що той, хто за згодою вагітної жінки умертвив її плід поза межами лікувального закладу, визначеного Міністерством охорони здоров'я, або при проведенні цієї операції порушив правила, встановлені цим Міністерством, карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

Однією із особливостей КК Республіки Болгарія є те, що статті не мають назв, а частини називаються абзацами, і місце розташування ст. 126 дає підстави вважати, що болгарський законодавець розглядає аборт як один із різновидів такого злочину як вбивство.

В диспозиції ч. 2 ст. 126 КК Республіки Болгарія міститься кваліфікований різновид аборту. За цією частиною статті відповідальності підлягає особа, яка, не маючи вищої медичної освіти, умертвила плід у двох чи більшої кількості

¹ Уголовный кодекс Республики Болгария. – Спб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 298 с.

жінок. Карається це діяння суворіше – позбавленням волі на строк до восьми років.

Порівняння тексту диспозиції першої і другої частин ст. 126 КК Республіки Болгарія дає підставу вважати, що суб'єктом є особа, яка має вищу медичну освіту і роль криміноутворюючої ознаки відіграє місце вчинення злочину і те, що аборт був незаконним, тобто ця операція була проведена всупереч правилам, встановленим Міністерством охорони здоров'я Республіки Болгарія. В ч. 2, на нашу думку, встановлена відповідальність спеціального суб'єкта – особи, яка не має вищої медичної освіти.

В ч. 3 ст. 126 КК Республіки Болгарія передбачена відповідальність осіб, які вчинили діяння, передбачені першою і другою частинами цієї статті повторно. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк від двох до восьми років. На нашу думку, що стосується покарання, передбаченого в частині першій ст. 126 КК Республіки Болгарія, то, безумовно, вчинення цього діяння повторно є більш суспільно небезпечним і підвищення строку позбавлення волі до верхньої межі – вісім років є виправданим. Викликає подив, що за повторне вчинення злочину – аборт, особою, яка не має вищої медичної освіти верхня межа покарання не відрізняється від верхньої межі покарання, якщо це діяння вчинене повторно. Хоча, якщо орієнтуватися на нижню межу позбавлення волі, то повторне проведення аборт спеціальним суб'єктом є більш небезпечним злочином, бо нижня межа при повторному вчинення цього злочину два роки, а взагалі нижня межа позбавлення волі три місяці (ст. 39(1) Загальної частини КК Республіки Болгарія).

Вагітна жінка не несе кримінальної відповідальності за те, що погодилась на проведення переривання вагітності, а також у випадках, коли вона була пособницею або підбурювачем. Натомість, кваліфікованим різновидом аборт є його проведення без згоди вагітної жінки. Це діяння карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

В ч. 6 ст. 126 КК Республіки Болгарія передбачено особливо кваліфікований різновид цього злочину – якщо умертвіння плоду було вчинено без згоди вагітної жінки і потягло смерть потерпілої, то покаранням за цей злочин буде позбавлення волі на строк від п'яти до двадцяти років.

Особливістю ст. 126 КК Республіки Болгарія є те, що, хоча мова в даній статті йде про переривання вагітності – аборт, самі ці терміни в тексті диспозиції шести частин цієї статті жодного разу не вживаються. Натомість, вживається термінологічний зворот «умертвіння плоду» або «спричинення смерті плоду». Очевидно, це і дає підставу вважати це діяння одним із

різновидів вбивства, хоча окремі автори, наприклад, М.І. Хавронюк, аналізуючи різновиди умисних і необережних різновидів вбивств за КК Республіки Болгарія так не вважає¹.

До злочинів, що створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини болгарський законодавець відносить діяння, які містяться у розділі третьому глави другої «Злочини проти особи». Цей розділ має назву «Залишення в небезпеці». Кримінальна відповідальність залежить від того, яким способом людина поставлена в небезпеку, отже об'єктом злочинів, які містяться в розділі третьому глави другої КК Республіки Болгарія є безпосередньо безпека людини. На відміну від проаналізованих раніше КК Литовської Республіки і Кримінального закону Латвійської Республіки злочини, що посягають на безпеку людини згруповані в окремому розділі.

В ст. 136(1) КК Болгарської Республіки передбачена відповідальність особи, яка порушила правила праці, встановлені для збереження її безпеки, і цим поставила в небезпеку життя і здоров'я працівників. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк до п'яти років або виправні роботи, а також громадська догана.

В ч. 2 цієї статті передбачене покарання за ті самі діяння, але вчиненні з необережності – позбавлення волі на строк до одного року або виправні роботи.

Ст. 137 КК Республіки Болгарія передбачає покарання особи, яка залишить потерпілого, не здатного прийняти заходи для самозбереження із-за малолітства, старості, хвороби чи взагалі, якщо потерпілий знаходиться в безпорадному стані, коли життю такого потерпілого загрожує небезпека і особа, усвідомлюючи це, не надала потерпілому допомоги. Покарання за таке діяння передбачене у виді позбавлення волі на строк до трьох років.

У ст. 138 КК Республіки Болгарія встановлена відповідальність за подібні діяння. Різниця між формулюваннями ознак складів злочинів, передбачених в цих статтях, подібна до того, як сформульовані склади злочинів в диспозиціях ст. 135 і 136 КК України. В ст. 138 КК Республіки Болгарія передбачена відповідальність спеціально суб'єкта – особи, яка маючи можливість надати допомогу, усвідомлено не надасть допомогу особі, про яку вона повинна була

¹ Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації монографії. Монографія – К., 2006. – С. 655

піклуватися і яка знаходиться в небезпечному для життя стані в силу обставин, передбачених в попередній статті.

Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк до одного року або виправні роботи. Як вбачається із санкції, ступінь суспільної небезпеки ненадання допомоги зобов'язаною особою болгарський законодавець вважає меншою, аніж ступінь суспільної небезпеки залишення в небезпеці. Це дає можливість дійти висновку, що в ст. 137 КК Республіки Болгарія встановлена відповідальність особи, яка була причетна, залишила безпомічну особу в такому стані, який загрожує її життю.

Тим більше, це підтверджується і тим, що в ст. 139 КК Республіки Болгарія встановлена відповідальність ще за один вид злочину, який полягає в ненаданні допомоги безпомічній особі – хто не надасть допомоги іншій особі, яка знаходиться в небезпечному для життя становищі, якщо така допомога може бути надана без небезпеки для себе чи для інших, карається виправними роботами або штрафом. Ступінь суспільної небезпеки цього діяння порівнянні із першими двома незначний. На нашу думку, суб'єкт цього складу злочину загальний.

На відміну від ст.ст. 136 та 135 КК України ступінь суспільної небезпеки ненадання допомоги не залежить від віку потерпілого чи відносин між потерпілим і суб'єктом (ч. 2 ст. 135 КК України). В КК Республіки Болгарія не передбачена відповідальність за таке діяння як неповідомлення відповідним органам про те, що особа знаходиться в небезпечному для життя стані, як це передбачено в ст. 136 КК України, а також не передбачена відповідальність у випадку, якщо в результаті ненадання допомоги наступили тяжкі наслідки або смерть потерпілого.

В ст. 140 КК Республіки Болгарія передбачена відповідальність спеціального суб'єкта – водія транспортного засобу, який не надав після аварії, яка сталася з його участю потерпілому необхідну допомогу, яка могла бути надана без небезпеки для себе або інших осіб. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк до одного року або виправні роботи.

Злочини, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я людини сформульовані як делікти створення небезпеки, тобто в них не вказані наслідки і відповідальність настає лише за саме діяння тому, що в Особливій частині КК Республіки Болгарія передбаченні діяння поти колективної безпеки, в яких передбачена можливість настання конкретних суспільних небезпечних для життя і здоров'я людини наслідків. Це пояснює і те, що за злочини, склади яких передбачені у диспозиціях розглянутих статей передбачені не надто

суворі покарання (максимальне покарання у виді позбавлення волі до трьох років, якщо враховувати, що максимальне покарання у виді позбавлення волі за КК Республіки Болгарія – двадцять років).

І завершує розділ «Залишення в небезпеці» ст. 141, яка складається із трьох абзаців (частин) і в якій встановлена кримінальна відповідальність спеціального суб'єкта – особи медичного персоналу.

В ст. 141(1) встановлена відповідальність особи, яка займається медичною практикою і яка, будучи викликаною до хворого або породіллі не надала їм допомогу без поважних причин. Карасться це діяння виправними роботами або штрафом.

В абзаці другому цієї статті передбачена відповідальність цього-ж суб'єкта за більш суспільно небезпечне діяння. Якщо винній особі було відомо, що хворий або породіллі знаходиться в небезпечному для життя стані, то покаранням за це діяння буде позбавлення волі на строк до одного року або виправні роботи.

Найменш суспільно небезпечним є ненадання допомоги хворому без поважних причин особою, яка зобов'язана таку допомогу надавати. Карасться цей злочин виправними роботами або штрафом. Викликає подив, що за злочини вчинені медичними працівниками не передбачене таке покарання як позбавлення права займатися певною професією або діяльністю.

Як ми бачимо, практично всі діяння, які полягають в залишенні в небезпеці є злочинами з формальними складами. На нашу думку, це пояснюється особливостями кримінального законодавства Республіки Болгарії, які полягають в тому, що якщо подібні діяння спричинили конкретні наслідки, наприклад, смерть або тілесні ушкодження (ст. 123, ст. 134 КК Республіки Болгарія), то вони вважаються вже злочинами проти життя чи злочинами проти здоров'я, а не злочинами, що створюють небезпеку життю і здоров'ю людини.

Хоча до злочинів, які ставлять в небезпеку здоров'я людини слід віднести діяння, передбачене ст. 135, але стаття, в диспозиції якої міститься склад цього злочину розташована в розділі «Злочини проти здоров'я», якщо в ч.ч. 1, 2, 3 цієї статті передбачена відповідальність особи, яка знаючи, що хвора на венеричну хворобу, заразила нею іншу особу (ч.1), особу, особу яка не досягла 16 років або декількох осіб (ч. 2), заразила особу венеричною хворобою необережно (ч. 3), то в частині четвертій ст. 135 передбачена відповідальність за поставлення в небезпеку здоров'я іншої особи – хто шляхом статевих

зносин поставить іншу особу в небезпеку зараження венеричною хворобою, карається позбавленням волі або штрафом.

В КК Республіки Болгарія передбачена окрема глава четверта «Злочини проти шлюбу, сім'ї і молоді».

До злочинів, що ставлять в небезпеку життя і здоров'я людини слід віднести діяння, відповідальність за яке передбачене в ст. 182(1). Один із батьків, опікун, які залишили без батьківського піклування особу, про яку вони зобов'язані були піклуватися і тим самим створили загрозу для її фізичного, душевного або морального розвитку, карається позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами, а також громадськими роботами. До злочинів, які ставлять в небезпеку здоров'я і навіть життя дитини слід віднести споювання спиртними напоями осіб, які не досягли 16 років (ст. 193(1)), утримання у себе чужої дитини, яка не досягла 14 років з метою насильства, погроз або обману з наміром використовувати дитину з корисливою або аморальною метою (185(2)). І хоча в диспозиціях цих статей не вказано, що під загрозу ставиться життя і здоров'я дитини, очевидним є, що ці дії можуть створити серйозну загрозу здоров'ю дитини.

Особливістю кримінального законодавства Республіки Польща є те, що в окрему главу XX Особливої частини виділені злочини проти колективної (загальної) безпеки, тобто колективна безпека захищається як родовий об'єкт злочинів¹.

Що ж стосується злочинів проти особистої безпеки життя і свободи людини, то їх склади не систематизовані, а норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення особистої безпеки людини містяться в главі XIX Особливої частини КК Республіки Польща «Злочини проти життя та здоров'я».

В КК Республіки Польща статті не мають назв і поділяються на параграфи. Три статті в цій главі передбачають кримінальну відповідальність за проведення абортів. Сам термін «аборт», як і в кримінальному законодавстві Республіки Болгарія, в тексті КК Республіки Польща не вживається.

В § 1 ст. 152 КК Республіки Польща встановлена відповідальність за переривання вагітності за згодою жінки із порушенням встановлених законом правил. Суспільна небезпека даного діяння полягає в тому, що порушення

¹ Уголовный кодекс Республики Польша. – Спб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

правил переривання вагітності (проведення операції поза межами лікувального закладу тощо), ставить в небезпеку життя і здоров'я вагітної жінки. Карасться це діяння позбавленням волі на строк до трьох років.

У § 2 цієї статті встановлена відповідальність особи, яка надає допомогу в перериванні вагітності або за схвалення жінки до переривання вагітності, тобто встановлена відповідальність за співучасть у цьому злочині. За ступенем суспільної небезпеки діяння, відповідальність за які передбачена в § 1 і § 2 ст. 152 КК Республіки Польща однакові, бо за їх вчинення встановлені однакові покарання.

В § 3 ст. 151 передбачена відповідальність особи, яка вчиняє переривання вагітності, коли плід досяг здатності до самостійного життя поза організмом вагітної жінки. Це відбувається з 7 по 9 місяць вагітності. Те, що діяння, яке в кримінальному законодавстві України має назву незаконне проведення абортів, в кримінальних кодексах Республіки Польща та Республіки Болгарія розміщене серед норм про злочини проти життя та здоров'я дає підстави вважати, що в цих країнах аборт вважається різновидом вбивства. Одним із аргументів щодо цієї думки є те, що покаранням за § 3 ст. 152 КК Республіки Польща є позбавлення волі на строк від 6 місяців до 8 років. Як приклад для порівняння приведемо текст § 1 ст. 150 «Хто здійснить вбивство людини на її прохання або під впливом співчуття до неї, підлягає покаранню позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років, а за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

У § 1 ст. 153 КК Республіки Польща встановлена відповідальність особи, яка, застосовуючи насильство або іншим чином без згоди жінки, перериває вагітність або шляхом застосування насильства, протизаконної погрози або шляхом обману доводить вагітну жінку до переривання вагітності. Карасться таке діяння позбавленням волі на строк від шести місяців до восьми років.

У § 2 цієї статті передбачено кваліфікований різновид цього злочину, де як кваліфікуюча ознака виступає здатність плода до самостійного життя поза організмом вагітної жінки. Карасться це діяння позбавленням волі на строк від одного до десяти років.

До речі, слід відмітити, що діяння, які полягають у перериванні вагітності (ст.ст. 152, 153) завершують перелік норм, які встановлюють відповідальність за умисні вбивства.

Злочини пов'язані із посяганням на життя і здоров'я людини, честь і гідність, права і свободи передбачені в главах, які розміщені не компактно, а

перемежуються із главами про злочини проти громадської безпеки, безпеки руху, безпеки оточуючого середовища. Відсутня внутрішня логіка розташування і статей всередині глав. Так, після того, як законодавець розмістив злочини, які посягають на життя плоду та вагітної жінки, він знову повертається до подібних складів злочинів наприкінці статей, в диспозиціях яких передбачені злочини проти здоров'я і які містяться в іншій главі. В КК Республіки Польща міститься склад злочину, якого, мабуть, немає в законодавстві жодної країни, тому варто привести текст цієї статті дослівно. Ст. 157a § 1. Хто спричинив плоду тілесне ушкодження чи розлад здоров'я, який погрожує його життю підлягає штрафу, обмеженню волі або позбавленню волі на строк до двох років.

§ 2. Не є злочином, якщо лікар спричинив тілесне ушкодження або розлад здоров'я, яке загрожує життю плода, в результаті лікарських дій, необхідних для уникнення небезпеки, яка загрожує здоров'ю чи життю вагітної жінки чи плода.

§ 3. Не підлягає покаранню вагітна жінка, яка вчинила діяння, передбачене в § 1 (ст. 157a).

Ця кримінально-правова норма свідчить про те, що безпосереднім об'єктом цього злочину є життя ще ненародженої дитини. Чи захищає ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод життя ще ненародженої дитини і чи вважається цінністю життя плоду, як вважається цінністю життя народженої людини? Ці питання не знайшли свого остаточного розв'язання в європейському праві. Вважається, що термін «кожен», який вживається в тексті ст. 2 Конвенції не стосується ненародженої особи.

В зв'язку із абортами існують найрізноманітніші точки зору відносно того, чи порушує дозвіл на аборт встановлену рівновагу між законними інтересами вагітної жінки і законною необхідністю захищати плід. В цьому контексті Європейська комісія з прав людини проявляє стриманість, залишаючи тим самим досить широку свободу вибору за законодавцями у встановленні норм. Тому на сьогоднішній день при розгляді всіх справ, пов'язаних із абортами Європейська комісія з прав людини і Європейський суд з прав людини уникають будь-яких заяв, що стосуються слова «життя» у зв'язку із абортами або щодо того, в якому ступені ненароджена дитина може користуватися захистом відповідно ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Як ми бачимо, польський законодавець, як і законодавці практично всіх країн, які входять до Європейського Союзу не взяв на себе сміливість заборонити проведення абортів, але в той же час встановив кримінально-правову охорону безпеки життя і здоров'я ще ненародженої дитини.

Ст. 160 КК Республіки Польща в § 1 передбачає відповідальність за діяння, яке створює безпосередню небезпеку втрати життя або спричинення тяжкої шкоди здоров'ю. Карається це діяння позбавленням волі на строк до трьох років. В § 2 цієї статті передбачено кваліфікований склад цього злочину і як кваліфікуюча ознака передбачений суб'єкта злочину – особа, на якій лежить обов'язок піклуватися про людину, яка поставлена в небезпеку. Карається це діяння позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

Менш суворі покарання, а саме штраф, обмеження волі або позбавлення волі, передбачені у випадку, якщо вказані діяння вчинені неумисно (§ 3). Слід відмітити, що в цьому випадку справа порушується лише за заявою потерпілої особи. Крім того, в § 4 цієї статті міститься обставина, яка звільняє особу від кримінальної відповідальності за вчинене. Умовою застосування цієї норми є позитивна пост кримінальна поведінка, а саме добровільне усунення небезпеки, що загрожує. Даний злочин сформульований як делікт створення небезпеки.

Одним із діянь, які створюють небезпеку для здоров'я і життя особи є зараження вірусом імунодефіциту людини. Окремі країни обмежуються встановленням кримінальної відповідальності лише за це діяння. Польський законодавець є більш, ніж, наприклад, законодавець Литви, Латвії, поміркованим і ґрунтовним щодо захисту здоров'я людини.

В § 1 ст. 161 КК Республіки Польща встановлена відповідальність особи, яка, знаючи, що заражена ВІЛ, безпосередньо ставить іншу особу під загрозу зараження цією хворобою. Карається це діяння позбавленням волі на строк до трьох років.

У § 2 ст. 161 КК Республіки Польща встановлена відповідальність особи, яка знаючи, що вона хворіє на венеричне захворювання, або захворювання, яке реально загрожує життю, піддає безпосередній небезпеці зараження такою хворобою іншу особу. Покаранням за це діяння є штраф, обмеження свободи або позбавлення свободи на строк до одного року. Ці справи, також, порушуються за заявою потерпілого.

На відміну від норм, передбачених ст.ст. 130, 131, 133 КК України, які передбачають відповідальність за аналогічні діяння, діяння, передбачені в

ст.ст. 160, 161, 162 КК Республіки Польща сформульовані як делікти створення небезпеки і в них не передбачена відповідальність за реальне зараження людини. З іншого боку, польський законодавець не диференціює кримінальну відповідальність в залежності від віку потерпілої особи і кількості осіб, життю і здоров'ю яких загрожувала небезпека зараження. Очевидно, такий підхід не слід розглядати як позитивну рису польського законодавства.

Традиційною в законодавстві країн, яке вже проаналізоване, є норма, в якій встановлена відповідальність за ненадання допомоги особі, що ставить під загрозу її життя і здоров'я. Польський законодавець, також, передбачив таку норму в Кримінальному кодексі. В ст. 162 встановлена відповідальність особи, яка не надає допомоги людині, яка знаходиться в стані, що безпосередньо загрожує небезпекою життю або спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, якщо особа мала можливість надати таку допомогу, не ставлячи себе або іншу особу в небезпечне для їх життя та здоров'я становище. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк до трьох років.

Не здійснює злочин той, хто не надає допомоги, яка пов'язана із необхідністю медичного втручання або при наявності умов, коли була можливість надати невідкладну допомогу установою або особою, які мали своїм обов'язком надавати таку допомогу.

За залишення в небезпеці або за неповідомлення відповідним органам про те, що особа знаходиться в небезпечному для життя чи здоров'я становищі кримінальна відповідальність не передбачена.

Також, в окремій главі Особливої частини КК Республіки Польща містяться «Злочини проти сім'ї та опіки». Такий підхід є традиційним для кримінального законодавства країн Європейського Союзу.

До злочинів, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я дитини або особи, яка знаходиться під опікою, слід віднести діяння, кримінальна відповідальність за які передбачена в ст. 210. В § 1 цієї статті встановлена відповідальність особи, яка всупереч обов'язкам піклуватися про малолітню дитину молодше 15 років або про безпомічну особу, безпомічний стан якої пов'язаний із її психічним чи фізичним станом, залишає таку особу. Карасться це діяння позбавленням волі на строк до трьох років. Якщо ж наслідком цього діяння є смерть потерпілого, то покарання підвищується до восьми років позбавлення волі (§ 2 ст. 210).

На нашу думку, небезпеку життю і здоров'ю неповнолітньої особи створює і такий злочин як споживання і схилення до вживання спиртних напоїв

(ст. 208), а також, ухилення від виконання обов'язків опікуна шляхом ненадання засобів для існування підопічної особи, якщо це робить неможливим забезпечення основних життєвих потреб підопічної особи (ст. 209), а також знущання шляхом фізичного чи психічного тиску над близькою особою, яка знаходиться в залежності від винної особи, або над малолітнім чи безпомічною хворою на фізичну чи психічну хворобу особою (ст. 207). Суспільна небезпека цих злочинів полягає в тому, що їх неодноразове (систематичне) вчинення може нанести серйозну шкоду безпеці життя і здоров'я таких осіб.

2.2. Злочини проти колективної безпеки людини

В КК Республіки Польща статті, які містять в своїх диспозиціях склади злочинів проти колективної (загальної) безпеки видалені в окрему главу 20 Особливої частини.

В § 1 ст. 163 встановлена відповідальність особи, яка викликає подію¹, що погрожує життю чи здоров'ю багатьох людей або майну в великому розмірі. Вчинюється цей злочин способами, які вичерпно перераховані в диспозиції статті: пожежі, руйнування будівель, затоплення або обвал землі, гірських порід або снігу, вибуху вибухових або швидкозаймистих речовин або іншого стрімкого вивільнення енергії, розповсюдження отруюючих, задушливих речовин, речовин, які викликають опіки, стрімкого вивільнення ядерної енергії або вивільнення іонізуючого випромінювання. Хоча, є підстави розглядати ці ознаки складу злочину і як можливі наслідки події, що може створювати загрозу колективній безпеці. Цей злочин карається позбавленням волі на строк від одного року до десяти років. Якщо ці діяння вчинені неумисно, то покарання є значно нижчим – позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років (§ 2 ст. 163 КК Республіки Польща). Слід відмітити, що мова в § 1 іде про делікт створення небезпеки. Самі формулювання, які законодавець вживає в диспозиції статті і структура вже заслуговують на окреме дослідження. Адже мова іде про дії, які можуть викликати пожежу, вибух

¹ В російському перекладі – «происшествие». Те, що законодавець не вживає термін «діяння», не свідчить про форму вини, адже цей злочин може бути вчинений як умисно, так і необережно (§ 2 ст. 163 КК Республіки Польща).

тощо. Тобто сама пожежа ще не діяння. Очевидно, це і пояснює таке формулювання «як той, хто викликає подію»

В § 3 та § 4 цієї статті передбачені кваліфіковані різновиди цього злочину, але сформульовані вони вже не як делікти створення небезпеки, а як злочини із матеріальним складом, в яких як кваліфікуючі ознаки передбачені смерть людини або спричинення тяжкої шкоди здоров'ю багатьох людей.

В ст. 164, яка складається із двох параграфів передбачена відповідальність особи, яка створює умови для того, щоб така подія відбулася, тобто за діяння, які роблять таку подію можливою. Якщо такі дії вчиненні умисно, то вони караються позбавленням волі на строк від шести місяців до восьми років, а якщо з необережності – позбавленням волі на строк до трьох років.

Особливістю кримінального законодавства Республіки Польща є те, що законодавець вживає багато термінів і термінологічних зворотів, які потребують тлумаченні і не сприймаються однозначно. Так, в даному випадку, незрозумілим є, що законодавець розуміє під зворотом «викликає небезпеку події» – готування до вчинення злочину чи закінчений злочин. Можливо, проблему тут слід шукати в перекладі і мовних засобах передачі інформації.

За такою ж схемою, а саме створення небезпеки для людей, вказівка на конкретні способи, на різні форми вини, формулювання кваліфікованих складів побудована і ст. 165, яка складається із чотирьох параграфів.

В § 1 ст. 165 КК Республіки Польща передбачена відповідальність особи, яка викликає небезпеку для життя і здоров'я багатьох людей (тобто це, також, злочини проти колективної безпеки), або майну у великих розмірах і діє такими способами: викликає епідеміологічну погрозу чи розповсюджує інфекційну хворобу або інфекційне захворювання тварин і рослин виготовляє або вводить в обіг шкідливі для здоров'я речовини, продовольчі товари або інші товари загального використання, а також фармацевтичні засоби, які не відповідають умовам якості, викликає пошкодження або зупинку обладнання громадського користування, особливо обладнання, яке забезпечує водою, світлом, теплом, газом, енергією, або обладнання, яке охороняє від настання суспільної небезпеки, або обладнання, передбачене для усунення суспільної небезпеки, порушує, перешкоджає або іншим способом діє на накопичення або пересилання інформації, діє іншим способом при особливо небезпечних ситуаціях. На відміну від попередньої статті, перелік способів створення колективної небезпеки в ст. 165 не є вичерпним. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк від шести місяців до восьми років.

Як бачимо, в одному складі злочину міститься, по суті діяння, які посягають на екологічну, медичну, громадську безпеку. Але польський законодавець, на нашу думку, безпосереднім об'єктом вважає комплексну безпеку.

Особа, яка захопила водне або повітряне судно, застосовуючи обман або насильство, або створює безпосередню погрозу застосувати насильство і тим самим викликає безпосередню небезпеку життю і здоров'ю багатьох осіб, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк не менше трьох років (§ 2 ст. 166 КК Республіки Польща).

Але кримінальна відповідальність, пов'язана із створенням небезпеки шляхом використання транспорту не вичерпується складом злочину, передбаченому в § 2 ст. 166 КК Республіки Польща. В ст. 167 передбачена відповідальність за розміщення на водному або повітряному судні засобів або речовин, які погрожують безпеці людей або майну, яке має значну вартість (§ 1 ст. 167). Карається це діяння позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

Такому ж покаранню підлягає особа, яка знищує, пошкоджує або робить непридатним для використання навігаційне обладнання або перешкоджає його обслуговуванню, якщо це ставить під загрозу безпеку людей.

Якщо діяння, які створюють загрозу колективній безпеці людей вчиняються умисно, то готування до таких злочинів (ст. 163 § 1, ст. 165 § 1, ст. 166 § 1, ст. 167 § 1) є злочином, покаранням за який є позбавлення волі на строк до трьох років. Щодо розглянутих вище злочинних діянь, слід відмітити, що у ст. 169 міститься заохочувальна норма, відповідно до якої не підлягає покаранню особа, яка добровільно відвернула загрожуючи небезпеку. Крім того, кримінальний закон надає суду можливість застосувати надмірне пом'якшення покарання, якщо винна особа добровільно відверне небезпеку, яка загрожує життю і здоров'ю багатьох людей.

На перший погляд здається, що не варто ставити на один рівень безпеку життя і здоров'я людей і їх майнові інтереси, але думається, що певний сенс в цьому є. Адже певні матеріальні блага служать для забезпечення колективної безпеки життя і здоров'я, їх відсутність, їх знищення чи пошкодження також саме по собі може ставити під загрозу безпеку життя і здоров'я людей.

На нашу думку, до злочинів, які загрожують колективній безпеці законодавець Польщі правильно відносить і діяння, яке, по суті, можна вважати готуванням до піратства, і хоча, як ми вже вказували, статті в КК Республіки Польща назв не мають, самі діяння, описані в диспозиції ст. 170

свідчать саме про готування до піратства – «Хто озброює і прилаштовує морське судно до здійснення на морі грабежів або поступає на службу на таке судно підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від одного до десяти років».

Суспільна небезпека злочину, склад якого передбачений в § 1 ст. 171 КК Республіки Польща полягає в посяганні на колективну безпеку. Кримінальна відповідальність в даній нормі встановлена за низку суспільно небезпечних діянь із предметами, які мають підвищену небезпеку, без відповідного дозволу або із порушенням норм такого дозволу. Мова іде про виготовлення, накопичення, володіння, використання чи продаж вибухових речовин або вибухових пристроїв, радіоактивних матеріалів, пристроїв іонізуючого випромінювання або діяння із іншими предметами, які можуть викликати небезпеку для життя або здоров'я багатьох людей. Карасться цей злочин позбавленням волі на строк від шести місяців до восьми років.

У § 2 цієї статті встановлена відповідальність суб'єкта, яким є особа, яка всупереч своїм обов'язкам, допускає вчинення цього діяння, а у § 3 встановлена відповідальність особи, яка продає вказані предмети особам, які не мають на це дозволу. Ступінь суспільної небезпеки діянь, передбачених у трьох параграфах цієї статті однаковий, бо у § 2 і § 3 встановлений той-же вид і розмір покарання, що і в § 1 ст. 171 КК Республіки Польща.

Завершує цей розділ ст. 172, в якій встановлена відповідальність особи, яка перешкоджає діянням, спрямованим на відвернення небезпеки для життя і здоров'я багатьох людей (або майну у великих розмірах). Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк від трьох місяці в до п'яти років.

Але не слід вважати, що діяннями, які містяться в главі 20 Особливої частини вичерпуються всі злочини, які посягають на колективну безпеку.

В главі 21 Особливої частини КК Республіки Польща «Злочини проти безпеки руху» в § 1 ст. 173 встановлена відповідальність за вчинення діяння, яке посягає на транспортну безпеку, а саме, хто викликає катастрофу при русі сухопутного, водного або повітряного транспорту, яка загрожує життю або здоров'ю багатьох людей (майну у великих розмірах) підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до десяти років. Якщо-ж винна особа діє неумисно, то її діяння караються не так суворо, а саме позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

В § 1 ст. 174 КК Республіки Польща передбачена відповідальність особи, яка викликає безпосередню небезпеку катастрофи під час руху сухопутного, водного або повітряного транспорту. Якщо це діяння вчинюється умисно, то

воно карається позбавленням волі на строк від шести місяців до восьми років, а якщо неумисно – позбавленням волі на строк до трьох років.

Особливу увагу привертає до себе норма, яка міститься в ст. 178а КК Республіки Польща. До кримінальної відповідальності притягається особа, яка знаходячись в стані алкогольного сп'яніння або під впливом одурманюючих речовин, управляє механічним сухопутним, водним або повітряним транспортним засобом. Покаранням за цей злочин є штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до двох років¹.

У § 2 ст. 178а передбачена відповідальність за аналогічні дії, але пов'язані із управлінням іншим транспортним засобом на дорозі або на заселеній території. Карається це діяння штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до одного року.

У випадку засудження за ці діяння суд може винести постанову про доведення змісту винесеного вироку до громадськості.

На нашу думку, враховуючи ту кількість дорожніх пригод, які кожного дня відбуваються в нашій країні і в інших країнах, не слід встановлювати кримінальну відповідальність вже тоді, коли в результаті злочину людині нанесені тілесні ушкодження або смерть. В Україні керування транспортним засобом в стані сп'яніння не тягне кримінальну відповідальність і у вітчизняному законодавстві відсутня адміністративна прелюдія. Але, на нашу думку, ні в кого не викличе заперечення теза про те, що керування будь-яким транспортним засобом в стані алкогольного чи іншого сп'яніння створює серйозну небезпеку життю і здоров'ю людей. Ступінь суспільної небезпеки цього діяння досягає ступеня суспільної небезпеки злочину невеликої тяжкості. Тому, на думку автора, такий європейський досвід слід оцінити як позитивний і повністю сприйняти вітчизняним законодавцем.

В ст. 179 передбачена відповідальність особи, яка допускає до експлуатації механічний або інший засіб пересування в стані, який загрожує безпеці руху, або допускає до управління таким транспортним засобом особу, яка знаходиться в стані сп'яніння, або особу, яка не має відповідних прав на

¹ В Україні робиться спроба вирішити цю проблему, але лише за рахунок норм адміністративного законодавства. Див., напр., Бичков С.А. Адміністративна відповідальність за порушення правил безпеки польотів// автореф. дис....канд. юр. Наук., 12.00.07, Київський університет внутрішніх справ. – К., 2010. – С. 6.

управління транспортним засобом. Карасться цей злочин штрафом, обмеженням волі, або позбавленням волі на строк до двох років.

Відповідно до ст. 180 підлягає кримінальній відповідальності особа, яка знаходячись в стані алкогольного сп'яніння або під впливом одурманюючих речовин, виконує роботу, пов'язану із забезпеченням безпеки руху механічних засобів пересування. Карасться це діяння позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

Екологічна безпека людей забезпечується нормами, що містяться в главі 22 Особливої частини КК Республіки Польща «Злочини проти оточуючого середовища». В даному випадку колективну безпеку слід розглядати як додатковий безпосередній об'єкт екологічних злочинів.

В ст. 182 передбачена відповідальність за забруднення води, повітря чи землі шкідливими речовинами або речовинам із іонізуючим випромінюванням в такій кількості і в такому вигляді, що це може загрожувати життю і здоров'ю людей (або привести до знищення рослинного або тваринного світу в значних розмірах). Карасться це діяння позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років. Якщо ж це діяння було вчинено неумисно, то покаранням є штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до двох років (§ 2 ст. 182).

Кримінальна відповідальність передбачена, також, за складування, знищення, переробку, обеззаражування або переробку відходів або речовин в таких умовах і таким способом, який може загрожувати життю або здоров'ю багатьох людей (або знищення рослинного чи тваринного світу в значних розмірах (§ 1 ст. 183). Карасться це діяння позбавленням вола на строк від трьох місяців до п'яти років.

Таке ж покарання передбачене за перевезення, збирання, складування, викидання або залишення без відповідного забезпечення безпеки радіоактивних матеріалів або інших джерела іонізуючого випромінювання, якщо це може загрожувати життю та здоров'ю людей (або потягти знищення рослинного чи тваринного світу в значних розмірах) (§ 1 ст. 184 КК Республіки Польща).

На нашу думку, до екологічних злочинів, які в той же час створюють колективну небезпеку є діяння, склади яких передбачені в диспозиціях ст. 186 КК Республіки Польща. Хоча прямо в текстах диспозицій, які містяться в § 1 і § 2 цієї статті про це і не сказано. Склад злочину, відповідальність за який передбачена в § 1 ст. 186 сформульований таким чином: «Хто всупереч обов'язкам не утримує в належному стані або не використовує пристрої, які

охороняють від забруднення воду, повітря, землю або пристрої, які охороняють від радіоактивного або іонізуючого випромінювання, підлягає штрафу, обмеженню волі або позбавленню волі на строк до двох років».

Такому ж покаранню підлягає особа, яка передає будівельний об'єкт або комплекс об'єктів або всупереч обов'язкам допускає використання таких об'єктів особами, які не мають пристроїв, вказаних у § 1 цієї статті (§ 2 ст. 186 КК Республіки Польща).

Очевидним є те, що порушення правил користування пристроями, які забезпечують чистоту та придатний для існування стан природного середовища, створюють загрозу колективній безпеці життя і здоров'я людей.

До складів злочинів проти трудових прав людини, які містяться в главі 28 Особливої частини КК «Злочини проти трудових прав» польський законодавець включив і склади злочинів, які посягають на безпеку виробництва. Як відомо, в КК України трудові правовідносини і правовідносини, що виникають в процесі забезпечення складають зміст різних родових об'єктів злочинів і розміщені в різних розділах.

В ст. 220 передбачена кримінальна відповідальність особи, уповноваженої забезпечувати безпеку та гігієну праці, яка не виконує свої обов'язки і цим створює безпосередню небезпеку втрати життя або причинення тяжкої шкоди здоров'я людини. Карасться це діяння позбавленням волі на строк до трьох років (§ 1 ст. 220). Якщо вина особа діє неумисно, то передбачене покарання, відповідно, є більш м'яким – штраф, обмеження волі або позбавлення волі (§ 2 ст. 220). В § 3 цієї статті передбачена заохочувальна норм – не підлягає покаранню особа, яка добровільно усунула небезпеку, що загрожувала потерпілому.

За кримінальним законодавством Республіки Польща відповідальність несе і зобов'язана особа, яка не повідомила у встановлений термін компетентний орган про нещасний випадок на роботі або про професійне захворювання. Суспільна небезпека цього діяння полягає в створення загрози життю або здоров'ю особи, яка отримала каліцтво на виробництві або захворіла на професійну хворобу, а невчасне реагування компетентних органів на ці факти може створити негативний вплив на відновлення трудової функції людини. Це діяння передбачене в ст. 221 КК Республіки Польща і карасться штрафом або обмеженням волі.

На перший погляд викликає подив, що, наприклад, за цей злочин не передбачене таке покарання як позбавлення права займати певну посаду або займатися певною діяльністю. Але це пояснюється однією із особливостей

законодавства Республіки Польща. Заходи кримінально-правового реагування на вчинення суспільно небезпечних діянь поділяються на покарання, а саме вони передбачені в санкціях статей і кримінально-правові заходи, які суд може призначити на власний розсуд, виходячи із характеру злочину і беручи до уваги покарання та його строки, які призначаються за вчинення злочину.

Особливу частину КК Республіки Польща відкриває глава 16 «Злочини проти миру, людяності і військові злочини». Реалізуючи положення ст. 9 Конституції Польської держави щодо того, що республіка «дотримується норм міжнародного права, які її зобов'язують (Устав ООН, Міжнародний акт про громадянські і політичні права 1966р., чотири Женевські конвенції 1949р. і два додаткові протоколи до них 1977р., Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод тощо) польський законодавець в цій статті встановив відповідальність за діяння, які передбачені конвенційними та іншими нормами міжнародно-правових актів, в тому числі і нормами міжнародного гуманітарного права¹.

В ст.ст.118 і 119 цієї глави встановлена кримінальна відповідальність за різновиди геноциду. Практично в цих статтях відтворений склад геноциду відповідно до Римського Статуту, але різні дії, які охоплюються поняттям «геноцид» польський законодавець вважає більш чи менш суспільно небезпечними і встановлює різні покарання за них. На нашу думку, це створює певні проблеми, суміжні із проблемами модельних законів, що розуміє під собою однакове відтворення в диспозиціям національного законодавства складів окремих конвенційних злочинів. І хоча в міжнародних нормативних актах вказано, що покарання, його вид і розмір, кожна країна може обирати, виходячи із власних національних правових традицій, ми особисто вважаємо, що такі конвенційні злочини як геноцид, тероризм, піратство, злочинні діяння, пов'язані із незаконними діями із зброєю та наркотичними засобами, мають не лише однаково відтворюватися в диспозиціях, тобто мати однакові склади, а і каратися однаково, адже ступінь їх суспільної небезпеки вже визнаний всіма країнами, що ратифікували відповідні договори і конвенції. Саме цей підхід і означає уніфікацію законодавства у його найкращому, позитивному розумінні.

У § 1 ст. 118 встановлена відповідальність за вчинення вбивства або причинення тяжкої шкоди здоров'ю осіб, які належать до тієї чи іншої національної, етнічної, расової, політичної, релігійної групи або груп з певним

¹ Уголовный кодекс Республики Польша. – Спб., 2001. – С. 29

світоглядом з метою повного чи часткового знищення такої групи. Карасться таке діяння позбавленням волі на строк не менше дванадцяти років, позбавленням волі на строк двадцять п'ять років або довічним позбавленням волі.

Менш тяжким злочином польський законодавець вважає суспільно небезпечне діяння, яке теж вважається геноцидом – створення для осіб, які належать до вказаних у § 1 груп умов життя, які загрожують такій групі біологічним знищенням, застосування заходів, які можуть обмежувати народжуваність в межах групи, примусове відібрання дітей у осіб, які належать до таких груп. Карасться цей злочин позбавленням волі на строк не менше п'яти років або позбавленням волі на строк двадцять п'ять років. Метою вчинення цих суспільно небезпечних дій є мета геноциду – повне або часткове знищення групи людей.

У § 3 ст. 118 передбачене покарання за готування до діянь, відповідальність за які передбачена у § 1 і § 2 цієї статті.

Відповідальність за діяння, які по своїй суті можна вважати різновидом геноциду встановлена в ст. 119 – «Хто застосовує насильство чи протизаконну погрозу стосовно групи осіб або окремої особи на підставі її належності до національної, етнічної, расової, політичної, релігійної групи або в зв'язку із тим, що особа не належить до таких груп підлягає покаранню позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років (§ 1 ст. 119)». Такому ж покаранню підлягає особа, яка публічно закликає до вчинення злочину, склад якого передбачений у § 1 ст. 119 КК Республіки Польща.

До злочинів проти безпеки людства польський законодавець відносить і такий злочин як застосування засобів масового знищення, що заборонено міжнародним правом. Карасться цей злочин позбавленням волі на строк не менше десяти років, позбавленням волі на строк двадцять п'ять років або довічним позбавленням волі (ст. 120 КК Республіки Польща).

В § 1 ст. 121 КК Республіки Польща встановлена відповідальність за заборонені нормами міжнародного права або положеннями закону дії із зброєю масового знищення: виготовлення, збірка, придбання, збут, зберігання, перевезення, пересилання. В цьому-ж параграфі встановлена відповідальність за незаконні дослідження, які мають на меті виготовлення зброї масового знищення або застосування заборонених засобів ведення війни. Карасться це діяння позбавленням волі на строк від одного до десяти років. Такому ж покаранню підлягає особа, яка допомагає вчиненню діянь, передбачених § 1 цієї статті (§ 2 ст. 121).

На думку таких відомих білоруських вчених як Олексій Лукашов та Елла Саркісова, Польща не в повній мірі реалізувала в цій главі положення міжнародних актів щодо відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру¹. Що стосується теми нашого дослідження, то слід відмітити відсутність кримінальної відповідальності за екоцид. Погоджуємося ми також із цими авторами, які вважають, що піратство, відповідальність за яке передбачене в ст. 170 КК Республіки Польща слід помістити саме в цю главу «Злочини проти миру, людяності і військові злочини». До речі, цю обставину врахував наш вітчизняний законодавець і ст. 446 міститься в розділі 20 Особливої частини КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Інша справа, що в КК України ця глава завершує Особливу частину Кримінального кодексу, що, на нашу думку, є неправильним, адже саме в цьому розділі містяться злочини, які вважаються майже у всіх країнах Європейського Союзу найбільш суспільно небезпечними і цей розділ має стояти на першому місці в Особливій частині КК України, адже ці злочини посягають на міжнародний правопорядок і створюють небезпеку для існування всього людства.

Але, як свідчить законодавство Болгарії, не у всіх країнах поділяють нашу думку.

В КК Республіки Болгарія Особлива частина також завершується главою 14 «Злочини проти миру і людства». Розділ третій цієї глави «Знищення груп населення (геноцид) і апартеїд складається із трьох статей, в яких передбачена відповідальність за діяння, які вчиняються з метою знищення всієї або частини певної національних, етнічної, расової або релігійної групи (ст. 416). В цій же статті передбачена відповідальність за готування до геноциду і за явне і безпосереднє підбурювання до геноциду. Якщо за геноцид передбачене покарання у виді позбавлення волі від десяти до двадцяти років або довічне позбавлення волі, то за готування до геноциду – позбавлення волі на строк від двох років, а за підбурювання до геноциду – позбавлення волі на строк від одного до восьми років.

В ст. 415 (1) КК Республіки Болгарія передбачена відповідальність за порушення норм міжнародного права щодо ведення війни і за використання чи віддання наказу про використання застосувати ядерну, хімічну зброю або недозволені способи і засоби ведення війни. Карається це діяння позбавленням

¹ Уголовный кодекс Республики Польша. – Спб., 2001. – С. 29-30

волі на строк від трьох до десяти років. В ч. 2 цієї статті передбачений кваліфікований різновид цього злочину – якщо в результаті цього діяння наступили особливо небезпечні наслідки, то це діяння карається позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років або довічним ув'язненням без заміни.

До злочинів, які ставлять в небезпеку народне здоров'я за КК Республіки Болгарія слід віднести діяння, відповідальність за яке передбачена в ст. 349, а саме за умисне поміщення шкідливої для життя чи здоров'я речовин в колодязь, джерело, водопровід або в інше місце, яке передбачене для загального користування. Карається цей злочин позбавленням волі на строк від двох до восьми років. В цій же статті встановлена відповідальність за розповсюдження збудників епідемічних захворювань. До злочинів проти народного здоров'я болгарський законодавець відносить і порушення правил, встановлених для отримання і надання людських органів і тканин для трансплантації. Карається цей злочин позбавленням волі на строк від одного до трьох років. На нашу думку, це діяння слід вважати злочини проти особистої, а не колективної безпеки людини.

До злочинів проти колективної безпеки слід віднести діяння, яке полягає у виготовленні харчових продуктів, які передбачені для загального вжитку, таким чином, що в них утворюються небезпечні для здоров'я речовини. В цій же ст. 350 КК Республіки Болгарія передбачена відповідальність за продаж або розповсюдження іншим чином таких харчових продуктів або напоїв. Карається це діяння позбавленням волі на строк до п'яти років.

Також встановлена відповідальність за нанесення шкоди екологічній безпеці. В ст. 352 передбачена відповідальність за забруднення води, басейнів, підґрунтових вод, територіальних або внутрішніх морських вод, ґрунту і повітря, якщо ці дії створили небезпеку для людей. Карається це діяння позбавленням свободи на строк до п'яти років або штрафом. Злочином проти колективної безпеки слід вважати і діяння, яке вчинюється посадовою особою і полягає в розголошення неправдивої інформації про стан оточуючого середовища і його компонентів, чим спричинить шкоду екологічній безпеці людини, її життю і здоров'ю. Карається це діяння позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом (ст. 353а).

До злочинів, що посягають на колективну безпеку слід віднести і злочин, передбачений ст. 355 КК Республіки Болгарія і який полягає в порушенні постанови, яка видана для попередження розповсюдження або появи інфекційних хвороб серед людей, а також яка полягає в порушенні постанови,

виданої для попередження харчових отруєнь. Карасться це діяння виправними роботами або штрафом. Слід відмітити, що всі ці діяння передбачені в статтях, які містяться в розділі III «Злочини проти народного здоров'я», главі XI «Загально небезпечні злочини» Особливої частини КК Республіки Болгарія.

Злочином проти безпеки виробництва слід вважати діяння, відповідальність за яке передбачена в ст. 356 – «Хто порушить встановлені будівельні, санітарні або протипожежні норми при проектуванні, керівництві чи виконанні будівництва, чим поставить в небезпеку чие-небудь життя, карасться позбавленням волі на строк до двох років».

Окремий розділ 5 глави 11 «Загально небезпечні злочини» містить склади злочинів, вчинені при використанні атомної енергії в мирних цілях (розділ має саме таку назву).

В ч. 2 ст. 356б встановлена відповідальність посадової особи, яка віддала розпорядження чи допустила початок дій, пов'язаних із використанням атомної енергії, якщо цим створена небезпека для життя чи здоров'я людини. Карасться це діяння позбавленням волі на строк до трьох років.

В ч. 1 ст. 356а передбачена відповідальність особи, яка створить загрозу життю і здоров'ю людей шляхом пошкодження ядерного матеріалу, ядерної споруди або іншого джерела іонізуючого випромінювання. Карасться це діяння позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років. Інші злочини, пов'язані із заподіянням шкоди в зв'язку із використанням атомної енергії містять матеріальні склад злочинів і відповідальність передбачена не за створення небезпеки життю і здоров'ю людини, а за реальні наслідки у виді заподіяння смерті чи тяжкої шкоди здоров'ю.

Проаналізувавши кримінальне законодавство окремих країн, які зазнали на собі вплив соціалістичної правової системи, ми вважаємо, що слід погодитись із авторами, які вважають, що, не зважаючи на те, що дані правові системи відходять від соціалістичного минулого, їм є притаманним відбиток ідеалізованої правової системи. Фактично, слід дійти висновку, що одночасно із природними процесами правового розвитку пострадянських держав відбувається підвищення пріоритету міжнародного і європейського права для національного права, яке супроводжується застосуванням міжнародних та європейських принципів, понять і норм в національному законодавстві. В першу чергу, як приклад, можна розглянути укріплення законодавчої бази по правам людини, відмітити як позитивні тенденції закріплення на конституційному рівні права людини як на особисту, так і на колективну, в тому числі, і екологічну безпеку. Слід відмітити і той факт, що більшість

правових систем в силу історичних, релігійних, ментальних особливостей намагаються гармонізувати своє законодавство¹.

Крім того, проблемним є питання про структуру Особливої частини кримінальних кодексів. Як вказує М.І. Хавронюк структуру Особливої частини кримінальних кодексів європейських держав варто розглянути передусім з точки зору їх досконалості. Цей автор, зокрема, вказує, що загалом цілком досконалу структуру Особливої частини створити неможливо: намагаючись суворо дотримуватись підходу щодо поділу злочинів на групи за їх родовим об'єктом, слід було б спочатку дійти повної згоди щодо виключного переліку об'єктів кримінально-правової охорони (але у вітчизняній доктрині дискусійним залишається питання про поняття цих об'єктів, а у зарубіжній – проблема об'єкта злочину взагалі ігнорується)². Але бажано, щоб цей автор, звернув увагу, зокрема на те, що кожна країна має свої традиції і навряд-чи коректно давати подібні «вказівки» зарубіжному законодавцю, особливо, коли це стосується країн, які мають більш презентабельну історію розвитку законодавства, аніж Україна. Крім того, в своїй монографії, яка носить скоріше характер коментарю, аніж глибокого наукового дослідження, М.І. Хавронюк не завжди послідовний, особливо, коли це стосується відбору критеріїв для аналізу кримінального законодавства окремих країн, що позбавляє сучасності і актуальності його монографію, а використання неперевірених джерел або джерел, які взагалі не існують в даній історичній дійсності, можуть привести до невірних висновків (зокрема мова іде про кримінальне законодавство Греції).

Більш правильною, сучасною і науковою є позиція, викладена В.Н. Додоновим, який, зокрема, пише, що результатом інтернаціоналізації кримінального права є гармонізація національних кримінальних законодавств, тобто їх певне зближення на основі загальних міжнародно-правових приписів в тій мірі, в якій диктується потребами міжнародного співробітництва і

¹ Макаренко А.Ю. Экологические права граждан в странах Европейского Союза и СНГ// Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку. – 36. статей. – К., 2009. – С. 610.

² Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблема гармонізації. Монографія. – К., 2006. – С. 622.

визначається прихильністю до загальних гуманітарних цінностей. При цьому, однак, важливо підкреслити, що мова іде про змістовну сторону кримінально-правового регулювання, оскільки формальні (тобто такі, які відносяться до самої форми права) відмінності між основним правовими системами, які мають корінь в глибинних пластах правової культури, залишаються непорушними і навряд-чи коли-небудь зникнуть. Це твердження не означає, що синтез різних правових систем не можливий. Наприклад, всі універсальні акти міжнародного кримінального права, такі, як Римський Статут Міжнародного кримінального суду, неминуче являють собою «сплав» континентальної і англо-американської систем, тобто певний компроміс між ними¹.

¹ Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть. Монографія. – М.: Юрмитинформ, 2009. – С. 28

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ОСОБИСТУ ТА КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ – ЗАСНОВНИЦЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В цьому розділі буде проаналізоване кримінальне законодавств щодо захисту особистої та соціальної безпеки життя і здоров'я людини окремих держав, які були, по-суті, засновниками Європейського Союзу. На початку 1950-х років найактивніші інтернаціоналісти Жак Моне, французький бізнесмен і Робер Шуман, міністр закордонних справ Франції своїм співробітництвом заклали основи майбутнього Європейського Союзу. І хоча цей Союз виник на початку як об'єднання вугільної промисловості, його засновники розглядали це об'єднання як початковий крок на шляху до повної економічної і політичної інтеграції, що зараз повністю втілилося в життя. 18 квітня 1951р. було підписано Паризький договір між Бельгією, Голландією, Францією, Західною Німеччиною, Італією і Люксембургом.

Сьогодні країн-учасниць Європейського Союзу 27, але ще існує ціла низка країн, які мають на меті вступити до Європейського Союзу. Такою країною є і Україна, яка для того, щоб зайняти своє місце серед учасниць ЄС мають ратифікувати ряд міжнародних договорів і конвенцій, які в сукупності можна назвати європейськими угодами і які мають схожу структуру, яка, серед інших характерних особливостей, включає спільну правову базу і форму, а також зближення законодавства. У рамках цих положень, країни, які мають на меті вступ до ЄС повинні забезпечити, суспільність їх чинного і майбутнього законодавства із правом ЄС, зокрема, митним, банківським, правом інтелектуальної власності, законодавством щодо охорони здоров'я людини, техніки безпеки, захисту рослин і тварин, технічними нормами і стандартами, законодавством, яке забезпечує транспортну безпеку. Європейські угоди передбачають надання технічної допомоги, щоб гармонізувати внутрішнє національне законодавство із законодавством країн-учасниць ЄС. Це повною мірою стосується і кримінального законодавства, норми якого слід розглядати

як гарантію дотримання та забезпечення прав і свобод людини, а також забезпечення безпеки життя і свободи людини як особистої так і колективної.

Безумовно, з 1951 року кримінальне законодавство вказаних шести країн змінилося. Наприклад КК Франції набув чинності у 1994 році. До речі слід відмітити, що «багатоджерельність» кримінального законодавства є характерною для кримінального законодавства Франції і для кримінального законодавства Федеративної Республіки Німеччини. Реформування німецького кримінального законодавства 1871р. почалося в епоху Веймарської Республіки (1919-1933) і, можна констатувати, було надзвичайно бурхливим, плідним, характеризувалося прийняттям великої кількості нормативних актів. І хоча сьогодні у ФРН діє КК 1998р. із змінами, внесеними у 2003 році реформування кримінально-правової системи продовжується. Зараз поряд із кодифікованим нормативним актом – КК ФРН в цій країні діє значна кількість законодавчих актів кримінально-правового характеру.

В межах одного розділу практично неможливо проаналізувати Кримінальне законодавство навіть шести країн ЄС, які були його засновниками. Тому ми обмежимося порівняльним аналізом КК ФРН та Франції.

3.1. Кримінальна відповідальність за злочини проти особистої та колективної безпеки людини за КК ФРН

Особливістю німецького законодавства, як вже вказувалося, є те, що склади злочинних діянь передбачені не лише в КК ФРН, а і в інших федеральних законах, які містять приписи, що стосуються інших галузей права, але включають в себе і кримінально-правові норми. Очевидно, це є одним із факторів, який пояснює передбачення в Основному законі ФРН п'яти видів судочинства: провадження в судах загальної юрисдикції по цивільним і кримінальним справам, в адміністративних судах, в судах по трудовим справам, в фінансових судах і судах по соціальним питанням.

В КК ФРН злочини проти життя розміщені у розділі 16 Особливої частини КК «Карані діяння проти життя». Якщо враховувати прийняту сьогодні шкалу загальнолюдських цінностей, то, безумовно, видається, що в ході проведення

реформи кримінального законодавства цієї країни, склади злочинів проти життя займуть більш достойне місце в Особливій частині КК ФРН¹.

До злочинів, які створюють небезпеку для життя людини слід віднести діяння, відповідальність за яке передбачена в § 218 розділу 16 Особливої частини КК ФРН «Переривання вагітності». До речі, слід відмітити, що кримінальне законодавство ФРН присвячує чи не найбільшу кількість статей серед КК інших країн, які регламентують кримінальну відповідальність за переривання вагітності – 7 статей. Переривання вагітності карається позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим штрафом.

В ч. 2 цього параграфу передбачена відповідальність за кваліфіковані різновиди аборту. Кваліфікуючими обставинами злочину, який законодавець називає «особливо тяжкі випадки» є діяння, які вчинюються проти волі вагітної жінки і діяння, під час яких особа, діючи по грубій необережності створює небезпеку заподіяння смерті або причинення тяжкої шкоди здоров'ю вагітної жінки. Карається таке діяння позбавленням волі на строк від шести місяців до п'яти років.

Дещо неочікуваною є норма, яка міститься в ч. 3 § 218 КК ФРН, відповідно до якої переривання вагітності, вчинене вагітною жінкою карається позбавленням волі на строк до одного року або грошовим штрафом. Якщо замах на цей злочин є карним, то вагітна жінка за замах на переривання вагітності відповідальності не несе (ч. 4 § 218 КК ФРН).

Таким чином, § 218 встановлює загальні підстави караності за переривання вагітності. Але законодавець вважає за необхідне встановити винятки із загальної заборони і певним чином обмежує кримінальну відповідальність за переривання вагітності. А. Жалінський та А. Реріхт пишуть, що, по суті, § 218а легалізує переривання вагітності, але робить це таким чином, щоб юридично дані діяння були протиправними, а не караними².

На нашу думку, тут слід використати дещо інший підхід в поясненні цієї ситуації. Бланкетність норм про переривання вагітності (в більшості країн термін «аборт» в текст кримінального закону не вживається, що створює певні труднощі в тлумаченні змісту «законного аборту» і «незаконного аборту»).

¹ Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: текст и научно-практич. Комментарии. – М.: Проспект 2010. – 280 с.

² Желинский А., Рерихт А. Введение в немецкое право. – М., 2001. – С. 658-663.

Німецький законодавець із властивою йому педантичністю в § 218а дає визначення законно проведеного переривання вагітності, тобто законного аборту, щоб уникнути неоднозначних підходів до розуміння ознак цього складу злочину.

§ 218а «Некараність переривання вагітності» формулює ознаки операції переривання вагітності, які, по-перше, відповідають вимогам § 219 КК ФРН «Консультація вагітних жінок в конфліктній ситуації і ситуації, що загрожує бідую», по-друге, диспозиція параграфу відсильна і посилення в ній відбувається на Федеральний закон про конфліктну ситуацію, пов'язану із вагітністю¹, по-третє, ця стаття складається із двох частин і їх текст є настільки неординарним і несподіваним для вітчизняного, і, вважаємо не лише вітчизняного кримінального законодавства, що вважаємо не завадить привести його повністю, адже є підстави розглянути цей текст, як певного роду маніфест на захист майбутнього життя, ненародженої дитини, кримінально-правову агітацію проти переривання вагітності:

§ 219(1) Консультація служить захисту ненародженого життя. Завдання консультації має бути спрямоване на те, щоб спонукати жінку до збереження вагітності і розкрити їй перспективи життя із дитиною; консультація повинна допомогти їй прийняти відповідне рішення, яке має бути осмисленим і відповідальним. При цьому жінка має усвідомлювати, що ненароджена дитина протягом всього періоду вагітності поряд із нею має право на життя, і тому, у відповідності до правопорядку, переривання вагітності може допускатися лише у виключних ситуаціях, коли виношування дитини стає для жінки таким тяжким і надмірним навантаженням, що воно виходить за допустимі межі. Порада і допомога під час консультації повинні сприяти рішенню конфліктної ситуації, яка виникає у зв'язку із вагітністю і сприяти тому, щоб було знайдено вихід із важкого становища. Більш детально подібні ситуації регулює Федеральний закон про конфліктну ситуацію пов'язану із вагітністю.

§ 218(2) Консультація відповідно до вказаного Федерального закону повинна здійснюватися у відповідних компетентних органах. Після консультації вагітній жінці має бути видана довідка, щодо остаточного рішення по цій конфліктній ситуації. В ній має бути вказана дата консультації,

¹ Див. Федеральний закон про попередження і вирішення конфліктів, пов'язаних із вагітністю від 27 липня 1992р., із змінами, внесеними Федеральним законом від 21 серпня 1995 р. // Збірник федерального законодавства, 1995. IS. 1050.

її зміст, прізвище вагітної. Лікар, який здійснює переривання вагітності, не може бути консультантом.

Таким чином, законним у відповідності до положення § 218a є:

- 1) переривання вагітності, якщо жінка була на консультації, про яку іде мова в § 219 має відповідну довідку, яка отримана як мінімум за три дні до операції, на якій вагітна жінка наполягає;
- 2) якщо вагітність переривається лікарем;
- 3) з моменту зачаття пройшло не більше дванадцяти тижнів.

У ч. 2 § 218a міститься норма, відповідно до якої не вважається протиправним переривання вагітності, здійснене лікарем за згодою вагітної жінки, в тому випадку, якщо, враховуючи умови життя вагітної жінки на існуючий момент і в майбутньому, переривання вагітності відповідає медичним показанням, щоб попередити загрозу небезпеки для життя і небезпеки нанесення тяжкої шкоди (фізичної або психічної) здоров'ю вагітної жінки і якщо цю небезпеку неможливо відвернути іншим способом. Тобто, очевидно, в даному випадку має місце ситуація, яка у вітчизняному кримінальному праві називається крайньою необхідністю.

Допускається переривання вагітності, яке здійснюється лікарем за згодою вагітної жінки, якщо вагітність була результатом вчинення злочинних діянь що з моменту зачаття пройшло не більше дванадцяти тижнів. Законодавець чітко вказує строк вагітності – дванадцять тижнів, вважаючи, що по медичним показникам дитини ще ненароджені але вже життєздатна, хоча і, по-суті, вбивство дитини допускається лише в стані крайньої необхідності у виключних випадках. В цілому-ж німецький законодавець вважає, переривання вагітності, по-суті, вбивством ненародженої дитини незалежно від строку вагітності. В § 218 вказано, що за переривання вагітності вагітна жінка несе відповідальність, але у § 218a(4) міститься положення про те, що вагітна жінка не підлягає покаранню, якщо переривання вагітності здійснюється лікарем після відповідної консультації і якщо із часу зачаття пройшло не більше двадцяти двох тижнів. Суд може утриматися від призначення покарання, передбаченого у § 218, якщо вагітна жінка на час виникнення абортів знаходилась під особливим тиском.

Спеціальними видами переривання вагітності, за яке встановлене покарання є злочини, склади яких передбачені в § 218в «Переривання вагітності без медичного висновку або якщо медичний висновок був неправильний». За друге діяння несе відповідальність лікар, який умисно дає неправдивий медичний висновок. Лікар не має права давати подібні медичні

висновки, якщо йому це було заборонено компетентним органом в зв'язку із вчиненням кримінально-карних діянь, пов'язаних із перериванням вагітності; у § 218с «Порушення лікарського обов'язку при перериванні вагітності» у § 219(а) «Реклама переривання вагітності»; у § 219в «Введення в обіг засобів для переривання вагітності». Як вже вказувалося, КК ФРН щодо даної групи злочинів є чи не найбільш прогресивним щодо охорони життя ненародженої дитини. Дані норми навіть в окремих випадках виходять за межі загальноприйнятих «сухих» і чітких формулювань і являють собою якби «живий», реально діючий нормативний акт, який виконує охоронну функцію. Ці норми не відірвані від життя і в даному випадку цей досвід заслуговує на увагу, хоча, безумовно, побудова нормативного матеріалу дуже відрізняється не лише від вітчизняного КК, а і від кримінальних кодексів інших країн.

Текст § 219 було прийнято після рішення Конституційного суду ФРН і він став компромісом, значення якого можна оцінити в контексті соціального життя в Німеччині. Можна вважати, що тут міститься узгоджена (але спірна) концепція захисту ненародженого життя, яка визначає і кримінально-правові рішення. Що стосується соціальних передумов такого суворого регулювання проведення абортів, то, на нашу думку, це пояснюється значними втратами і людськими жертвами у війнах, які вела Німеччина. Хоча, слід відмітити, що в колишньому СРСР і зараз в Україні теж народжуваність є проблемою, а проведення абортів навіть законних якраз проблему не складає. Більш детально це питання у кримінальному законодавстві ФРН досліджували А. Жалінський і А. Реріхт, які, зокрема, слушно вказують, що з кримінально-правової точки зору соціальним благом, що захищається цими нормами є насамперед життя, але проблема охорони такої соціальної цінності пов'язується із інтересами як суспільства в цілому, так і самої жінки як носія охоронюваної цінності. В юридичній літературі, правовій і громадській свідомості ці норми оцінюються як надзвичайно соціально важливі. В боротьбі за заборону чи дозвіл абортів активну участь взяла церква, партії, феміністичний рух, різноманітні політичні сили, засоби масової інформації, і ця боротьба ще продовжується¹.

Нами приділено більше уваги цим злочинам, тому що нормативний матеріал, який стосується охорони безпеки життя і здоров'я як вагітної жінки, так і ненародженої дитини за КК ФРН є свого роду унікальним, потребує

¹ Жалинский А., Рёрихт А. Введение в немецкое право. – М., Спарк, 2001. – С. 658.

подальшого, більш детального вивчення, осмислення, адже обидві наші країни однаково постраждали щодо зниження народжуваності і досвід ФРН має бути корисним і для нашої країни.

Інші злочини проти особистої і колективної безпеки життя і здоров'я за КК ФРН носять більш традиційний характер. Хоча деякі моменти викликають і подив. Це стосується такого традиційного сьогодні для всіх країн ЄС злочину як геноцид, то до 2002 § 220а «Геноцид» містився в розділі 16 Особливої частини КК ФРН «Карані діяння проти життя». Зараз § 220а «Геноцид» виключений із Кримінального уложення в силу ст. 2 (№2 і №10) Федерального закону про введення в дію Кодексу міжнародного кримінального права (Eg VstgB) від 26 червня 2002 р. (BGBI.2002.IS.2254). склад цього злочинного діяння введений тепер в § 6 Кодексу міжнародного кримінального права від 26 червня 2002р. на підставі цієї норми і § 1 Кодексу міжнародного кримінального права геноцид переслідується не зважаючи від права місця вчинення діяння і без будь-якої залежності від спричинення шкоди внутрішнім державним інтересам також на території ФРН, якщо в країні, де вчинено цей злочин кримінальне переслідування не очікується або має місце конкуруюча міжнародна юрисдикція¹.

Злочином проти особистої безпеки є і залишення в небезпеці § 221(1). Покаранням за цей злочин є позбавлення волі від трьох місяців до п'яти років і відповідальність за це діяння несе спеціальний суб'єкт – особа, яка зобов'язана надавати допомогу або яка сама поставила потерпілого в безпомічний стан, який загрожує особі смертю або нанесенням тяжкої шкоди здоров'ю.

Особливістю КК ФРН є дещо не конкретне визначення наслідку. В багатьох складах злочинів вказано «тяжка шкода здоров'ю», що потребує додаткового тлумачення. Адже це можуть бути як тяжкі тілесні ушкодження, так і інші наслідки.

Позбавленням волі на строк не менше одного року карається особа, якщо вона в результаті вчиненого діяння ставить особу, яку вона опікає в небезпеку настання смерті, нанесення тяжкої шкоди здоров'ю (а також нанесення значної шкоди фізичному або духовному розвитку) (§ 225(3)). Сам же § 225 має назву «Катування ввірених осіб».

¹ Див. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: текст и научно-практический комментарий. – М.: Проспект, 2010. – С. 27-28.

Як відмічають окремі автори, наприклад А. Жалінський, цікавим, і таки, що знімає ряд практичних складних питань, які відомі кожному слідчому, є правова конструкція «Участь у бійці», передбачена § 231 КК ФРН. Цей автор, зокрема пише, що це умисний «формальний» злочин у формі делікту абстрактної небезпеки, посилаючись при цьому на роботи німецьких фахівців¹. Повторює цю думку і М.І. Хавронюк, посилаючись на іншу монографію А. Жалінського, в якій вказано, що згідно з позицією Верховного Суду ФРН норма про участь у бійці спрямована на захист життя і здоров'я усіх осіб, які були піддані небезпеці внаслідок бійки, а також на монографію Г.В. Серебрянникової, яка вважає, що умисел суб'єкта спрямований тільки на участь у бійці чи напад². На нашу думку, такий підхід до розуміння цього складу злочину є дещо неточним. Якщо провести аналіз даного складу, а не просте цитування джерел, то він дає змогу дійти висновку, що участь у бійці – це злочин із матеріальним складом. Адже в § 231 вказано на конкретний наслідок – «якщо бійкою або нападом була спричинена смерть людині чи йому були нанесені тяжкі тілесні ушкодження». Вважаємо, що, очевидно, це не делікт створення небезпеки і таким чином, не злочин з формальним складом.

До злочинів, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я особи, слід віднести «Викрадання людини» (§ 234), «Насильницький вивіз людей за кордон»³ (§ 234а), «Викрадення неповнолітніх» § 235. кваліфікуючою обставиною діяння «Використання неповнолітніх» є, наприклад, створення небезпеки для життя жертви або створення небезпеки причинення тяжкої шкоди його здоров'ю. Карється це діяння позбавленням волі на строк від одного до десяти років, § 236 «Торгівля дітьми», якщо це діяння створює небезпеку нанесення тяжкої шкоди здоров'ю дитини. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років⁴, § 238 «Необгрунтоване

¹ Див. Жалинский А., Рёрихт А. Введение в немецкое право. – М.: Спарк, 2001. – С. 668.

² Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. – К.: Юрисконсульт, 2006. – С. 672-673.

³ В іншому перекладі цей злочин має назву «Угон людини». Див. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: текст и научно-практический комментарий. – М.: Проспект, 2010. – С. 176

⁴ Ця норма прийнята в редакції ст. 1 Федерального закону про трансформацію Рамкового рішення Ради Європейського союзу по боротьбі із сексуальною експлуатацією

переслідування», один із способів вчинення якого є погроза життю, фізичній цілісності, здоров'ю або свободі самої людини чи близьких їй осіб¹, § 239 в «Захоплення заручників», а також § 241а «Збуджування підозри, яке веде до політичного переслідування». Якщо ці діяння вчиняються шляхом доносу, який тягне політичне переслідування і при цьому, внаслідок застосування до особи заходів насильства і свавілля, які суперечать принципам правової держави, ставлять в небезпеку життя і здоров'я особи, створюють загрозу втрати свободи або значного погіршення професійного та економічного становища особи.

Злочини, що посягають на екологічну безпеку людини, практично, всі містять в своїх складах ознаку, яка вказує на створення небезпеки здоров'ю людини. Наприклад, забруднення земель карається позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом, якщо це діяння вчинюється способом, який може зашкодити здоров'ю іншої людини (§ 324а «Забруднення земель»), за забруднення повітря, якщо воно змінює склад повітря таким чином, що ці зміни можуть нанести шкоду здоров'ю іншої людини, передбачене таке ж покарання (§ 325). Цікавою і дещо нетрадиційною є норма, передбачена в § 325а «Створення шуму або струсів і вивільнення неіонізованого випромінювання». Ця стаття, на нашу думку актуальна, адже встановлено, що підвищений рівень шуму при експлуатації будівель, агрегатів і машин наносить реальну шкоду здоров'ю людини. Але це не стосується шуму, який викликаний різними видами транспорту. Карається це діяння позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим штрафом. Суб'єкт практично всіх злочинів проти оточуючого середовища спеціальний, на це є пряма вказівка в диспозиціях статей – особа, яка порушує адміністративно-правові обов'язки. І хоча традиційним є склад злочину «Недозволені дії з небезпечними предметами», під якими розуміють небезпечні відходи (§ 326), нетрадиційним є деталізація наслідків, які можуть бути викликані обробкою, накопиченням, складуванням та іншими діями із небезпечними відходами, наприклад, кримінальна відповідальність настає якщо такі відходи можуть містити або

дітей і дитячою порнографією від 31 жовтня 2008р. (Збірник Федерального Законодавства. 2008.IS.2149).

¹ Цей параграф був виключений із КК ФРН, а потім знову введений на підставі ст. 1 Сорокового закону про внесення змін в кримінальне законодавство від 22 березня 2007 р. (Збірник федерального законодавства. – 2007. – IS.354).

переносити збудників загально небезпечних хвороб, які можуть бути перенесені на людей чи тварин, можуть викликати у людини ракові захворювання, нанести шкоду плоду людини або потягти за собою спадкові зміни. Карається цей злочин позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом. Незаконні дії з радіоактивним речовинами і іншими небезпечними речовинами і ресурсами, якщо вони можуть причинити смерть або тяжку шкоду здоров'ю іншої людини в результаті іонізуючого випромінювання карається позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом (§ 328) . особливо тяжким випадком діяння проти оточуючого середовища є спричинення шкоди водоймам, якщо це наносить шкоду громадському забезпеченню водою. Це лише один із прикладів. Карається це діяння позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років (§ 330). До особливо тяжких випадків злочинів проти оточуючого середовища законодавець ФРН відносить і екологічні злочини, якщо вони створюють для людини загрозу смерті, тяжкої шкоди здоров'ю або якщо вони загрожують здоров'ю значної кількості людей. Покаранням за такі делікти створення небезпеки більш суворі – позбавлення волі на строк від одного до десяти років. Так же карається і створення серйозної небезпеки із-за викидання ядів.

Таким чином, злочини проти екологічної безпеки сформульовані традиційно, як і в більшості країн. При цьому слід вказати, що у ФРН діє ціла низка Федеральних законів, які спрямовані на охорону екологічної безпеки людини, флори, фауни тощо. До таких законів слід, в першу чергу віднести Федеральний закон про охорону оточуючого середовища від шкідливого впливу, який здійснюється шляхом забруднення повітря, акустичного забруднення, струсів та подібних їм процесів (останні зміни до цього закону внесені на підставі ст. 1 Федерального закону від 23 жовтня 2007 р.¹, а також Федеральний закон про здійснення захисту від небезпечних речовин в редакції офіційної публікації від 2 липня 2008 р.², Федеральний закон про мирне використання ядерної енергії та захисту від небезпеки, пов'язаної із її використанням (останні зміни в цей Закон внесені на підставі ст. 4 Федерального закону від 28 лютого 2008р.³, Федеральний закон про сприяння

¹ Збірник федерального законодавства. 2007. IS.2470

² Збірник федерального законодавства. 2008. IS.1146

³ Збірник федерального законодавства. 2008. IS.215

циркуляційному процесу і забезпеченню екологічної утилізації відходів від 27 вересня 1994р.¹. таким чином, слід констатувати, що в ФРН екологічне законодавство охоплює широку сферу регулювання процесів охорони довкілля. Враховуючи, що в даній роботі ми аналізуємо лише кодифіковане законодавство, відмічаємо, що всі норми, які містяться в розділі 29 КК ФРН «Екологічні злочинні діяння» мають банкетні диспозиції, і в цьому їх аналіз, поряд із аналізом екологічного законодавства ФРН являє собою окрему тему для дослідження.

В КК ФРН транспортні злочини спеціально не виділяються. Але у розділі 28 «Загальнебезпечні злочинні діяння» компактно розміщені кілька параграфів, яким передбачена відповідальність за: небезпечне посягання на діяльність залізничного транспорту, морського чи повітряного транспорту (§ 315) і порушення правил безпеки цих видів транспорту (§ 315а); небезпечне втручання у дорожній рух (§§ 315в і 315d) порушення правил безпеки дорожнього руху (§§ 315с і 315d) та керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння (§ 316); розбійний напад на водія транспортного засобу (§ 316а) і напад на повітряний та річковий транспорт (§ 316с). Всі ці злочини слід вважати злочинами проти колективної безпеки, адже в диспозиціях всіх статей передбачена ознака створення небезпеки здоров'ю чи життю іншої людини.

Слід відмітити, що транспортними засобами у вказаних параграфах КК ФРН захищеними вважаються будь-які засоби пересування, які зустрічаються в транспортному русі, передбачені для перевезення людей або вантажів, незалежно від сили, яка приводить їх в рух. Так, в даному контексті транспортними засобами вважаються автомобілі, електромобілі, мотоцикли, велосипеди, трамваї, причепа будь-якого типу, моторизовані і немоторизовані інвалідні коляски.

Особливо цікавим і таким, який є надзвичайно актуальним і тому заслуговує на підвищену увагу є текст ч. 2 § 315с «Порушення правил безпеки дорожнього руху», в якій передбачено такий спосіб порушення як «не проявлення найменшої запобігливості». Не проявляє ні найменшої запобігливості та особа, які із егоїстичних спонукань порушує свої обов'язки стосовно інших учасників дорожнього руху або байдуже не допускає жодних сумнівів щодо своєї поведінки на дорозі і тому, не затрудняючи себе

¹ Збірник федерального законодавства. 1994. IS.2705

роздумами на цю тему, їде «як попало». До речі, карається така суспільно небезпечна поведінка позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом¹.

До інших злочинів, які містяться в главі 28 і створюють загрозу колективній безпеці слід віднести «Тяжкий підпал» (§ 306а), «Створення небезпеки підпалу» (§ 306 f), «Створення небезпеки вибуху при використанні ядерної енергії» (§ 307), «Проведення небезпечного вибуху шляхом використання вибухових речовин» (§ 308)², «Зловживання іонізуючими променями» (§ 309), «Виготовлення ядерно-технічної установки з допущенням браку» (§ 312), «Створення ситуації, пов'язаною з повинню» (§ 313), а також «Небезпека громадського отруєння» (§ 314). Цей злочин створює небезпеку життю і здоров'ю людей шляхом отруєння питної води в джерелах, колодязях, водогонах та місцях зберігання питної води, а також шляхом отруєння предметів, які призначаються для громадського продажу і вжитку, шляхом підмішування в них шкідливих для здоров'я речовин, продаж їх або іншим способом випуск їх в обіг. Карається це діяння позбавленням волі на строк від одного до десяти років. Всі склади злочинів, які створюють загрозу суспільній безпеці містять як обов'язкову ознаку в диспозиціях статей вказівку на те, що вказані дії є небезпечними для життя і здоров'я людей. Крім вказаних, до злочинів, які створюють колективну небезпеку слід віднести і діяння, передбачене в § 311 «Вивільнення іонізуючого випромінювання». Суб'єктом цього злочину є особа, яка порушує адміністративно-правові обов'язки і тим самим викликає процеси, які здатні спричинити шкоду фізичній цілісності або життю іншої людини. Цей злочин конвенційний і його склад внесений в КК ФРН ст. 2 Федерального закону від 24 квітня 1990 р. до Конвенції від 26 жовтня 1978 р. про фізичний захист ядерного матеріалу, в редакції ст. 6 Тридцять першого закону про внесення змін до кримінального законодавства від 27 червня 1994 р. із змінами, внесеними на підставі ст. 4 (абз. 4) Шостого закону про реформу кримінального права від 26 січня 1998 р.

¹ Див. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: текст и научно-практический комментарий. – М.: Проспект, 2010. – С. 223.

² Ця стаття містить посилання на Федеральний закон про вибухонебезпечні речовини в редакції офіційної публікації від 10 вересня 2002р.// Збірник федеральних законів. 2002. IS.3518.

Як вказує М.І. Хавронюк, спеціальних розділу чи глави, присвячених злочинам проти безпеки виробництва, немає у жодному із кримінальних кодексів західноєвропейських держав¹. Хоча, наприклад, окремі склади злочинів, які можна віднести до злочинів, що посягають на безпеку виробництва все-ж, на нашу думку є. Наприклад, в § 319 «Створення небезпеки при будівництві» КК ФРН встановлена кримінальна відповідальність особи, яка порушує загальноприйняті технічні права при плануванні будівельних об'єктів, керівництві будівництвом, будівництві або зносі будівельного об'єкта і тим самим створює загрозу для фізичної цілісності або життя іншої людини. Особа, яка вказана винною у вчиненні такого діяння карається позбавлення волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом.

У ч. 2 § 319 встановлена відповідальність особи за аналогічні діяння, але вже пов'язані не із будівництвом, а із встановленням технічного обладнання. Покарання таке-ж, як і в ч. 1 § 319. Також, слід наголосити на тому, що німецьке кримінальне право кодифіковане не повністю, а містить значну кількість кримінально-правових норм в законодавчих актах майже всіх галузей права (т. зв. «додаткове право»). Наприклад, норми про відповідальність лікарів за професійні злочини містяться в фармацевтичному кримінальному праві ФРН², а за діяння, пов'язані із трансплантацією – у Федеральному законі про передачу, вилучення і пересадку органів від 5 листопада 1997 р.³

3.2. Кримінальна відповідальність за злочини проти особистої та колективної безпеки людини за КК Франції

Кримінальне законодавство Франції також характеризується тим, що окрім КК Франції в цій країні є низка як кодифікованих, так і не кодифікованих законів, які містять кримінально-правові норми. До джерел кримінального права відноситься і КК Франції, Кодекс військовою юстиції, Кодекс про охорону здоров'я та інші кодекси, не кодифікованими джерелами

¹ Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. – К., 2006. – С. 798.

² Див. Рарот А.И., Халлманн У.В., Головенков П.В. Ответственность врачей за профессиональную недобросовестность по уголовному законодательству России и фармацевтическое уголовное право Германии// Lex Russica, 2008. №6. – С. 1517-1543.

³ Збірник федеральних законів. 1997. IS.2631.

слід вважати, наприклад, Закон про комерційні товариства, Закон про азартні ігри, тощо.

Слід відмітити три особливості чинного КК Франції. По-перше, відбулося юридичне вдосконалення системи, інститутів і норм КК. Чим досконаліший закон з точки зору юридичної техніки, тим менше помилок в його застосуванні. Характерною рисою КК Франції 1992р. є серйозне ставлення законодавця до відшліфовки законодавчої техніки, покращення стилю, вилучення архаїзмів, виключення складних смислових і термінологічних конструкцій, зведення до мінімуму технічних та інших спеціальних термінів, подолання «глухої бланкетності», чітка структура Загальної та Особливої частин відповідно до родового об'єкта посягання із визначенням ієрархії правоохоронюваних цінностей.

По-друге, звертає на себе увагу спрямованість французького КК на захист загальнолюдських цінностей, і, насамперед, на саму людину. Такий підхід гідний схвалення і наслідування, адже лише охороняючи кожну людину окремо, і всіх людей разом як безцінне для суспільства багатство, держава може бути спокійною за свою цілісність, безпеку, процвітання і моральне здоров'я громадян¹. Із цими думками відомої російської дослідниці а галузі компаративного права Н.Е. Крилової ми повністю погоджуємося, що буде очевидним в ході аналізу відповідних норм КК Франції згідно із тематикою даного дослідження.

По-третє, французький законодавець повністю визнав примат міжнародного права над національним і максимально привів КК Франції у відповідність до найважливіших міжнародних правових актів в сфері міжнародного співробітництва у боротьбі із злочинністю: Єдиною конвенцією про наркотичні засоби, Гаазькою конвенцією про боротьбу із незаконним захопленням повітряних суден, Європейською конвенцією про боротьбу із тероризмом, Конвенцією ООН про боротьбу із захопленням заручників, Конвенцією про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців тощо.

В книзі другій КК Франції «Про злочини і проступки проти особи», яка, по суті, являє собою Особливу частину КК Франції, передбачено окрему главу 3, яка міститься у відділі 6 «Про поставлення людини в небезпеку» (відділ 1 «Про створення ситуацій, небезпечних для інших людей»). Слід відмітити, що

¹ Крылова Н.Е. Основные черты Уголовного кодекса Франции. – М., 1996. – С. 120-121.

структура «умовної» Особливої частини КК Франції є дуже складною, в межах даного дослідження ми не будемо зупинятися на її особливостях, тим більше, що це питання спробував розглянути, хоч і поверхнево, М.І. Хавронюк¹.

В ст. 223-1 передбачена відповідальність за пряме створення ситуації, яка загрожує людині небезпекою причинення смерті чи тілесних ушкоджень, які можуть потягти за собою каліцтво або хронічне захворювання. Суб'єкт цього суспільно небезпечного діяння спеціальний – особа, яка вчиняє цей злочин шляхом явного, умисного невиконання обов'язків по забезпеченню безпеки, які вона має виконувати на законних підставах. Карасться це діяння одним роком тюремного ув'язнення або штрафом. Суб'єктами цього злочину можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Враховуючи тематику даного дослідження, ми не будемо зупинятися на особливостях кримінальної відповідальності і покарання юридичних осіб. Слід лише відмітити, що як в КК Франції, так і в КК ФРН передбачена відповідальність юридичних осіб. Цю практику запровадили і «постсоціалістичні» країни – учасниці ЄС.

У відділі 2 цієї глави «Про залишення без допомоги особи, яка не в змозі себе захистити» міститься всього дві статті. В ст. 223-3 сформульовано делікт створення небезпеки і карасться діяння, яке полягає в залишенні у будь-якому місці особи, яка не в змозі себе захистити через свій вік, психічний або фізичний стан позбавленням волі на строк п'ять років або штрафом. До речі, в іншій статті цього відділу 223-4 передбачена відповідальність за цей кваліфікований різновид цього злочину, і склад цього злочину сформульований як матеріальний і вказані конкретні наслідки залишення без допомоги. В статті не вказано на спеціальні ознаки, ні на ситуацію вчинення діяння (наприклад, не вказано, що вчинення цього діяння не повинно загрозувати життю і здоров'ю самого суб'єкта) тобто норма сформульована досить широко, без належної конкретизації. Слід відмітити, що система покарань за КК Франції також має дещо складну структуру – вони поділяються на кримінальні (за злочини), виправні (за проступки), поліцейські (за порушення)².

¹ Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. – К., 2006. – С. 626-627.

² Про особливості покарання за КК Франції – див.: Уголовное право зарубежных государств. Общая часть. – М., 2003 – 576 с. Крилова Н.Е. Основне черты уголовного кодекса Франции. – М., 1996. – 124 с.

Відділ 3 «Перешкоджання рятівним заходам і ненадання допомоги» містить три статті, в яких передбачена відповідальність зі діяння, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я людини.

В ст. 223-5 передбачена відповідальність за перешкоджання прибуттю допомоги для захисту людини від неминучої смерті або для боротьби із стихійним лихом, яке загрожує безпеці людей.

В ст. 223-6 передбачена відповідальність за злочинну діяльність, коли особа може своїми діями без ризику для себе перешкодити вчиненню злочину або проступку проти тілесної недоторканності особи. В цій же статті передбачена відповідальність за ухилення від надання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному становищі і коли була можливість таку допомогу надати без ризику для себе чи третіх осіб.

В ст. 227-7 встановлена відповідальність особи, яка ухиляється від прийняття заходів або виклику відповідних служб, якщо це дозволяє їй без ризику для себе чи третіх осіб боротися із стихійним лихом, здатним створити загрозу безпеці людей. Всі ці злочини вчинюються умисно, але два перші є більш суспільно небезпечними і караються, відповідно, тюремним ув'язненням на сім і на п'ять років і штрафом, тоді як за останній злочин (ст. 227-7 КК Франції) передбачене покарання у виді тюремного ув'язнення на строк два роки і штраф.

Введення цих нових кримінальних проступків в ході правової реформи у Франції Р. Бадинтер пояснює тим, що часто потерпілі від нещасних випадків бувають залишені на страждання із егоїзму та байдужості інших осіб. Така поведінка являє собою велику небезпеку необхідній солідарності людей. В цих положеннях Кодексу утверджується його етичний вимір, у відповідності із яким людина розглядається не лише як фізична особа, але і як носій основних прав¹.

До злочинів, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я людини слід віднести і діяння, відповідальність за яке передбачена в ст. 223-8. Ця стаття міститься в окремому відділі 4 «Про проведення дослідів над людиною». Цей відділ складається всього із двох статей, але ст. 223-9 містить норму-дефініцію щодо особливостей відповідальності юридичних осіб за це діяння. Безпеку життя і здоров'я людини порушують діяння, які полягають у проведенні або

¹ Цит. по кн. Крылова Н.Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции. – С. 92.

організації проведення на людині біологічного дослідження без отримання добровільної, такого, що свідчить про те, що людина поінформовано про це дослідження і ясно вираженої згоди зацікавленої особи або осіб, які є батьками чи опікунами потерпілого у випадках, передбачених положеннями Кодексу законів про охорону здоров'я. Це діяння карається трьома роками тюремного ув'язнення або штрафом. Цей склад злочину є результатом бажання французького законодавця наслідувати найважливіші кримінально-правові угоди, такі як, наприклад, Заключний документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради по безпеці і співробітництву у Європі (1986 – 1989р.р.). Відповідно до п. 23.6 Заключного документу держави взяли на себе обов'язок «захищати осіб від будь-якої психіатричної чи іншої медичної практики, яка порушує права людини і основні свободи, і застосовувати ефективні заходи по попередженню такої практики і покаранню за неї. Експериментувати над людським тілом є необхідним для прогресу медицини і науки. Але воно зобов'язане дотримуватися права кожної людини на повагу до її тілесної недоторканності. В результаті будь-яке експериментування, яке практикується без згоди пацієнта і не виправдане його станом, тлумачиться як деліктне¹.

До злочинів, які ставлять під загрозу життя і здоров'я вагітної жінки відносяться діяння, склади яких згруповані в диспозиціях трьох статей у відділі 5 «Про незаконне переривання вагітності».

Переривання вагітності без згоди на це вагітної жінки карається п'ятьма роками тюремного ув'язнення і штрафом (ст. 223-10). В ст. 223-11 встановлено ще один різновид цього злочину, але вважати його кваліфікованим підстав немає, бо покарання за нього передбачене менш суворе – два роки тюремного ув'язнення або штраф. Переривання вагітності у відповідності до формулювання в диспозиції ст. 223-11 ставить під загрозу життя і здоров'я жінки і вважається злочином, якщо ця операція проводиться при наявності конкретних обставин, перерахованих в диспозиції статті і винна особо усвідомлює їх наявність:

1) закінчення строку, протягом якого переривання вагітності дозволене законом, за винятком випадків, коли воно здійснюється відповідно до терапевтичних показників;

2) особою, яка не має звання лікаря;

¹ Там само. – С. 92-93.

3) не в державному або приватному стаціонарі, який задовольняє вимогам, передбачені законом;

4) якщо особа займається вчиненням цього діяння систематично, то покарання є більш суворим – п'ять років тюремного ув'язнення або штраф. Замах на здійснення правопорушень, передбачених цією статтею також карається.

Тюремним ув'язненням і штрафом карається надання жінці матеріалів для самостійного переривання вагітності. Ці покарання є більш суворими, якщо діяння вчинюється систематично (ст. 223-12).

Наявність злочинів, які ставлять під загрозу життя і здоров'я вагітної жінки свідчить про втілення в життя Рекомендацій Ради Європи про захист жінок від насильства 2002 р., яке закликає криміналізувати примусові аборти, стерилізацію статевих органів, прийом протизаплідних засобів, а також передродовий відбір, заснований на статевій приналежності майбутньої дитини, ушкодження статевих органів осіб жіночої статі.

Але найбільш послідовно веде боротьбу із перериванням вагітності, а також захищає ненароджене життя, як вже вказувалося, КК ФРН. В інших країнах цей злочин скоріше є традиційним, і відповідальність за такі його прояви як примушування жінки до вчинення абортів, визнання вагітної жінки суб'єктом цього злочину, торгівля засобами для вчинення абортів не передбачається в законодавстві більшості країн. Хоча в КК Франції у ст. 223-12 передбачене покарання у виді трьох років тюремного ув'язнення і штрафу за надання жінці матеріалів для самостійного переривання вагітності. Кваліфікуючою ознакою цього злочину є його систематичне вчинення.

До кримінальних проступків, які ставлять під загрозу психічне здоров'я особи, слід, на нашу думку, віднести і діяння, відповідальність за яке передбачене в ст. 222-16. Такого складу злочини не містять кримінальні кодекси, які ми аналізуємо в цьому розділі монографії, не передбачає відповідальність за таке діяння і КК України. Очевидно, на думку вітчизняного законодавця ступінь суспільної небезпеки його не досягає ступеня суспільної небезпеки саме злочину. Але ми вважаємо, що про ступінь суспільної небезпеки можуть свідчити не лише тяжкі наслідки чи можливість їх настання, але і частота вчинення діяння, хоча саме по собі воно може бути віднесене до злочинів невеликої тяжкості. Вважаємо позитивним досвід законодавця Франції, який карає одним роком тюремного ув'язнення звукову агресію або недобррозичливі (ворожі) телефонні дзвінки, вчинені неодноразова з метою порушити спокій іншої особи. За кримінальним законодавство України, якщо є

для цього підстави, такі діяння кваліфікуються як хуліганство («телефонне хуліганство»).

До злочинів, які, безумовно, ставлять в небезпеку психічне здоров'я особи слід віднести і погрозу вчинити злочин або проступок проти особи. Ця погроза має бути виражена у будь-якій формі – письмові, образній або будь-якій іншій як матеріалізованій, так і у будь-який інший спосіб (ст.ст. 222-17, 222-18 КК Франції).

Нетрадиційним посяганнями на людину є злочини, склади яких містяться в диспозиціях статей відділу 6 «Посягання на людину, пов'язані із дослідженням її генетичних якостей або ідентифікацію шляхом її генетичних ознак» (ст.ст. 226-25, 226-26, 226-28) (глава 5, розділ 2, книга 2 КК Франції). Такі діяння можна проводити або за згодою особи, або в межах процесуальних дій протягом попереднього слідства, інакше вони порушують Кодекс законів про охорону здоров'я. І хоча в статтях прямо не вказано, що ці діяння ставлять під загрозу безпеку життя і здоров'я людини, законодавець Франції все-ж вважає їх посяганням на людину. Всі ці статті мають банкетні диспозиції і посягають на Кодекс законів про охорону здоров'я.

В окрему главу 7 (розділ 2, книга 2 КК Франції) виділені злочини, які посягають на неповнолітніх осіб і сім'ю. Це є традиційним для кримінального законодавства країн, які входять до ЄС. І в КК України передбачена відповідальність за злочини, які посягають на сімейні та опікунська правовідносини, хоча в окремий розділ вони не виділені, що утворює певну проблемну ситуацію¹.

У відділ 5 (розділ 2, книга 2 КК Франції) «Про поставлення в небезпеку неповнолітніх осіб» у ст. 227-15 передбачається відповідальність родича (законного, усиновлювача) або іншої особи, яка здійснює батьківські права або має законні права стосовно неповнолітньої особи віком до п'ятнадцяти років за діяння, яке полягає у позбавленні неповнолітнього харчування або догляду, що створює небезпеку для здоров'я неповнолітнього. Карасться така особа тюремним ув'язненням строком на сім років та штрафом. Наскільки важливим вважає законодавець Франції такий об'єкт кримінально-правової охорони як життя неповнолітнього свідчить норма, що міститься в ст. 227-16, відповідно з

¹ Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). Монографія. – К., 2006., - С. 241-259.

якою, злочинне діяння, про яке мова йшла вище, якщо його наслідком стала смерть такої неповнолітньої особи, карається тридцятьма роками тюремного ув'язнення.

Особливістю побудови диспозицій статей цього відділу розділу 2 книги 2 КК Франції є те, що в самому тексті диспозиції не завжди вказується формулювання «якщо це ставить в небезпеку життя і здоров'я потерпілого» (або неповнолітньої особи), але назва відділу «Про поставлення в небезпеку неповнолітніх осіб» свідчить про те, що об'єктом цих складів злочинів є життя і здоров'я неповнолітніх, адже більшість із них сформульовані як делікти створення небезпеки.

Наприклад, в ст. 227-17 встановлена відповідальність за ухилення батьків (в т.ч. усиновлювачів) від виконання законних обов'язків, якщо це являє собою небезпеку для здоров'я, безпеки, моральності або виховання дитини. Карається це діяння двома роками тюремного ув'язнення і штрафом, а в ст. 227-18 встановлена відповідальність за підбурювання неповнолітньої особи до незаконного вживання наркотиків. Карається цей злочин п'ятьма роками тюремного ув'язнення і штрафом. І хоча в тексті статті відповідного формулювання не міститься, зрозуміло, що дане діяння створює безпосередню загрозу життю і здоров'ю дитини. Кваліфікуючими обставинами цього злочину є вік постраждалої особи – неповнолітня особа у віці до п'ятнадцяти років і місце вчинення діяння – в шкільній чи іншій виховній установі, на підступах, на виході, на вході із такої установи. Такий кваліфікований різновид злочину карається більш суворо – сім років тюремного ув'язнення і набагато більший розмір штрафу.

Аналогічно побудована і ст. 227-18-1, в якій в ч. 1 встановлена відповідальність за пряме підбурювання неповнолітньої особи до транспортування, зберігання, пропозицію або передачу наркотиків. Карається це діяння тюремним ув'язненням на сім років, а за кваліфікований різновид цього діяння (кваліфікуючі обставини такі-ж, як і в ст. 227-18) карається тюремним ув'язненням на строк десять років і штрафом.

Встановлена кримінальна відповідальність за пряме підбурювання неповнолітніх до систематичного і надмірного вживання алкогольних напоїв. За цей злочин передбачене покарання у виді тюремного ув'язнення на строк два роки і штраф. Кваліфікуючі ознаки такі-ж як і у попередніх статтях, караються кваліфіковані різновиди цього діяння тюремним ув'язнення на строк три роки і штрафом.

Аналогічно побудовані і дві частини ст. 227-21, відповідно до якої настає відповідальність за пряме підбурювання неповнолітніх до вчинення злочинів і проступків. Злочин карається тюремним ув'язненням на строк п'ять років і штрафом, а його кваліфікований різновид – тюремним ув'язненням на строк сім років і штрафом в такому-ж розмірі.

Встановлена кримінальна відповідальність за підбурювання неповнолітніх до зайняття жебрацтвом (ст. 227-20), за пособництво або спробу пособництва в розбещенні неповнолітніх (ст. 227-22). Крім традиційних кваліфікуючих ознак – потерпілого і місця вчинення діяння передбачена і «сучасна» кваліфікуюча ознака, яка відповідає реальному часу – якщо неповнолітня особа було втягнена в контакт з виконавцем злочинних дій шляхом використання телекомунікаційних мереж при розповсюдженні повідомлень, адресованих необмеженому колу осіб. Кваліфікований різновид розбещення і спроба розбещення неповнолітніх карається тюремним ув'язненням на строк сім років і штрафом. Таке-ж покарання передбачене за організацію збіговиська, які мають на меті сексуальні відношення чи акти ексгібіціонізму, на яких неповнолітні просто присутні чи в яких вони безпосередньо беруть участь.

Підлягають кримінальній відповідальності особи, які займаються фіксацією, записування або передачею зображення чи фотографії неповнолітньої особи, з метою розповсюдження таких предметів, якщо ці предмети мають порнографічний характер. Встановлена відповідальність за ввезення чи розповсюдження порнографічних зображень неповнолітніх осіб, а також особливо кваліфікуючою обставиною вважається розповсюдження таких зображень через телекомунікаційні мережі (ст. 227-23).

В ст.ст. 227-25, 227-26, 227-27, 227-27-1, 227-28 встановлена кримінальна відповідальність за окремі різновиди сексуальних посягань на неповнолітніх осіб. І хоча мова про нанесення шкоди їх життю і здоров'ю в диспозиціях статей не іде, все-ж законодавець помістив ці склади серед злочинів, які ставлять в небезпеку неповнолітніх осіб. Ми вважаємо, що такий підхід є виправданим, адже, навіть якщо такі діяння вчиняються без загрози насильства, але, наприклад, родичами, близькими особами, за виплату винагороди тощо сам факт того, що такі дії вчиняються щодо неповнолітніх можуть створити загрозу як фізичному, так і психічному здоров'ю дітей.

Позитивною рисою кримінального законодавства Франції є те, що злочинні діяння щодо безпеки неповнолітніх виділені в окремий відділ і, таким чином, вважаються самостійним об'єктом посягання.

В КК Франції міститься ціла низка складів злочинів, які посягають на колективну безпеку. Ми вже вказували, що структура КК Франції має свої особливості і книга друга, по суті, є умовною Особливою частиною КК Франції. Слід відмітити, що структура Особливої частини (книги другої) «Про злочини і проступки проти особи» свідчить про сучасний підхід французького законодавця до визначення ієрархії цінностей в сучасному європейському праві.

Розділ I книги другої має назву «Про злочини проти людства», глава I цього розділу має назву «Про геноцид». Ця глава містить всього одну статтю, в якій міститься єдиний склад злочину – геноцид. Текст диспозиції цієї статті відповідає текст складу злочину «геноцид», як він сформульований в Римському Статуті. У французькому тексті ст. 221-1 «Геноцид» на відміну від формулювання в ст. 442 КК України, вказується. Що геноцид це діяння, яке здійснюється на виконання узгодженого плану. Другою відмінністю є те, що критерії знищення тієї чи іншої групи людей перелічені не вичерпно. Може бути обрано, крім національного, расового, етнічного чи релігійного і інший критерій для мети геноциду – повного або часткового знищення групи людей. В ст. 211-1 КК Франції вказано, що відповідальність настає і за примушування до вчинення геноциду. Самі-ж дії, які утворюють геноцид відповідають переліку дій, перерахованих у ст. 28 Римського Статуту. Покараннями за геноцид є довічне кримінальне ув'язнення.

До злочинів, які посягають на колективну безпеку слід віднести і діяння, пов'язані із використанням транспортних засобів. На виконання положень Монреальської конвенції про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти цивільної авіації (1971 рік), Протоколу 1988 року, який стосується незаконних актів насильства в міжнародних аеропортах, а також Римської Конвенції про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти морського судноплавства і Протоколу про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі (1988 р., Рим) в КК Франції передбачена відповідальність за захоплення чи взяття під контроль шляхом насильства чи погрози застосування насильства повітряного судна, корабля або іншого транспортного засобу, на якому знаходяться люди, а також стаціонарної платформи. Карається це діяння кримінальним ув'язненням строком на двадцять років (ст. 224-6). Якщо це діяння супроводжувалося актами жорстокості або тортурами, то покаранням є довічне позбавлення волі (ст. 224-7). Несе кримінальну відповідальність і карається тюремним ув'язненням і

штрафом особа, яка передала неправдиву інформацію і тим самим поставила під загрозу безпеку повітряного судна, яке знаходиться в повітрі, або корабля.

Ці склади злочинів містяться в окремому відділі 2 «Про угон повітряного судна, корабля або будь-якого іншого транспортного засобу» книги 2, розділу 2 КК Франції. Французький законодавець, тим самим, встановлює норми, які спрямовані на забезпечення безпеки пасажирів всіх видів транспортних засобів, до яких прирівнює і стаціонарні платформи, які знаходяться на континентальному шельфі.

На нашу думку, унікальними є норми кримінального законодавства Франції, які можна віднести до норм, аналогічних нормам КК ФРН, які захищають ненароджене життя. Але законодавець Франції у цьому плані пішов далі, ніж законодавець ФРН і встановив кримінальну відповідальність за незаконне діяння із людським ембріоном (відділ 3 «Про захист людського ембріону»). Містяться статті 511-15 – 511-25, в яких передбачені ці склади злочинів в книзі 5 «Інші злочини і проступки», в розділі 1 «Про злочинні діяння в галузі охорони здоров'я». Норми, які містяться в цьому розділі спрямовані на охорону людини як виду. Відділ перший так і називається «Про захист людського виду». Він містить лише одну статтю 511-1 – практична реалізація евгеніки, спрямована на організацію селекції людей, карається кримінальним ув'язненням на строк двадцять років.

Об'єктом захисту розділу 2 є людський організм (відділ 2 – «Про захист людського організму»). Слід відмітити, що всі статті, які містяться в розділі 1 «Про злочинні діяння в галузі охорони здоров'я» і главі 1 «Про злочинні діяння в галузі біомедичної етики» містять бланкетні диспозиції з посиланнями на порушення відповідних положень Кодексу законів про охорону здоров'я.

Кримінальна відповідальність встановлена за торгівлю людськими органами і посередницьку діяльність в цій галузі (ст. 511-2), а також за торгівлю тканинами, продуктами життєдіяльності людини, клітинами, за дарування таких органів, за дії з гаметами, тобто кримінальна відповідальність встановлена за будь-яку оплатну передачу (до якої законодавець відносить і дарування) частин людського організму (ст.ст. 511-4, 511-9, 511-14). Ряд статей передбачає відповідальність за вилучення органів людини без її згоди (ст.ст. 511-3, 511-5, 511-6). Карається і посередницька діяльність в цій галузі. Крім того встановлена кримінальна відповідальність за розповсюдження і передачу органів, тканин, гамет, клітин тощо людського організму, без дотримання санітарних правил, встановлених Кодексом законів про охорону

здоров'я (ст.ст. 511-7, 511-8-1). В ст.511-11 встановлена кримінальна відповідальність за збір та вилучення гамет живої людини з метою медичної допомоги заплідненню без проведення необхідних тестів для виявлення захворювань, які передаються спадковим шляхом.

Покарання за злочини, які ставлять в небезпеку людський організм передбачене у виді позбавлення волі (як правило, це сім, п'ять років) і штраф. Слід відмітити, надзвичайну деталізацію при описанні форм вчинення злочинів, які містяться в даному відділі. Це, очевидно, пояснюється тим, що це надто складні операції, вони мають проводитися в чітко визначених умовах, в медичних установах, з дотриманням суворих правил, адже порушення правил відбору, консервації, зберігання, пересадки тощо частин людського організму ставить в небезпеку як особу, у якої вилучають тканини, так і особу, яка їх отримує. Наприклад, кримінальна відповідальність передбачена навіть за здійснення штучного запліднення свіжою спермою або сумішшю сперми, яка отримана в результаті дарування, з порушенням правил, встановлених в Кодексі законів про охорону здоров'я. Карається це діяння двома роками тюремного ув'язнення і штрафом.

Об'єктом кримінально правової охорони за КК Франції є і людський ембріон (відділ 3 – «Про захист людського ембріону»). Кримінально караними визначаються будь-які дії, які вчинюються із людським ембріоном за оплату у будь-якій формі. Карається також посередницька діяльність, спрямована на придбання людського ембріону (ст. 511-15). Кримінально-карні дії із людським ембріоном передбачені у різних формах: отримання людського ембріону без дотримання правил, передбачених в Кодексі законів про охорону здоров'я (ст. 511-16); здійснення запліднення *in vitro* ембріону людини в промислових чи комерційних цілях (*in vitro* означає, що запліднення відбувається поза тілом матері, після чого ембріон переноситься в тіло жінки (ст. 511-17); експериментування, вивчення ембріона з порушеннями норм Кодексу законів про охорону здоров'я (ст.ст. 511-18, 511-19), здійснення дій по медичній допомозі при заплідненні без отримання відповідного дозволу (ст. 511-22). Як правило, ці злочини караються тюремним ув'язненням на три, два, п'ять, сім років і штрафом. З одного боку, можна висловити певні критичні зауваження щодо такої надмірної деталізації і переобтяження статей медичними термінами, з іншого – якщо шкоду здоров'ю людини можуть нанести вказані діяння, то це видається виправданим. У будь-якому випадку, нормативний матеріал, який міститься в статтях щодо кримінальної відповідальності за незаконні дії із ембріоном людини та тканинами і органами

людини в КК Франції в певному роді є унікальним. В жодному із розглянутих нами кримінальних кодексах, а також в КК України відсутня така чіткість і конкретність в описанні подібного роду злочинних діянь. Наприклад в ст. 511-25 КК Франції встановлена відповідальність за здійснення пересадки ембріону без проведення необхідних тестів для виявлення інфекційних захворювань. Карється це діяння двома роками тюремного ув'язнення і штрафом. У будь-якому випадку досвід французького законодавця в цій галузі охорони безпеки життя і здоров'я людини заслуговує на увагу.

До злочинів проти громадської безпеки французький законодавець відносить порушення проти нації, держави чи громадянського спокою (розділ 4, глава 1, відділ єдиний, друга частина книги 6). В ст. R. 641-1 (глава 1 «Про порушення I класу проти нації, держави або громадянського спокою») встановлена відповідальність за залишення в публічному місці якої-небудь зброї або іншого предмету, що являє небезпеку для людей і може бути використаний для вчинення злочину або проступку. Карється це діяння штрафом. До порушень 2 класу відноситься діяння, яке полягає у відмові без законних на те підстав відповіді на вимогу, яка виходить від судового органу або магістрату у випадку стихійного лиха або порушення громадського порядку, або у будь-якій іншій ситуації, яка створює небезпеку для людей, надати відповідну допомогу (див. Глава 2, відділ 1, розділ 4, друга частина книги 6).

Окремі статті встановлюють відповідальність за діяння, пов'язані із утриманням тварин. І хоча випадки, коли утримання небезпечних тварин загрожує життю і здоров'ю людей мають місце і в Україні, норм, подібних до норм, які містяться в ст. R. 622-2 та ст. R. 623-3 (друга частина книга 6, розділ 2, відділ 2 «Про залишення без нагляду небезпечних тварин») КК Франції в КК України, нажаль, немає. Наприклад в ст. R. 622-2, встановлена відповідальність за діяння, вчинення хазяїном будь-якої тварини, яка здатна являти собою небезпеку для людей, що проявилось в залишення такої тварини без нагляду. Карється це діяння штрафом. В ст. R. 623-3 встановлена відповідальність за діяння, вчинене хазяїном якої-небудь тварини, яка здатна бути небезпечною для людей, яке знайшло вираз у натравлювання або нестримувані такої тварини, якщо вона нападає або переслідує перехожого, навіть якщо ці дії не нанесли ніякої шкоди. Карється це діяння штрафом. Називається відділ 3, в якому міститься ця норма «Про натравлювання небезпечних тварин».

ВИСНОВКИ

Вищевикладений матеріал містить аналіз кримінального законодавства шести країн, які обрані за такими ознаками: по-перше всі вони входять до Європейського Союзу, по-друге, дві із них – Литва і Латвія входили до складу СРСР і їх законодавство до певного часу розвивалось за традиціями, характерними для кримінального права України, по-третє – Польща і Болгарія вважаються «постсоціалістичними країнами», які відчули на собі вплив соціалістичної системи права, по-четверте, Франція і ФРН – країни із традиційною правовою системою, яка значно відрізняється від вітчизняної правової системи. Саме ці дві останні країни містять в своєму кримінальному законодавстві ті норми і стандарти європейського права, які сьогодні має сприймати Україна як претендент на вступ до ЄС і які сприйняли країни, які вже стали учасницями ЄС – Польща, Болгарія, Литва, Латвія.

Останні чотири країни пішли по шляху сприйняття таких європейських стандартів як кримінальна відповідальність юридичних осіб, поділ суспільно небезпечних діянь на злочини і проступки тощо. На нашу думку, що стосується правової доктрини України, такий підхід і таке реформування кримінального законодавства є передчасним. Кожна із правових системи шести країн, про які йдеться в цьому розділі має свої національні особливості і найбільше вони проявляються в кримінальному законодавстві ФРН і Франції, яким не треба уніфікувати власне законодавство і підлаштовувати його до європейських еталонів, як це зараз намагається зробити вітчизняний законодавець, часто забуваючи про національні традиції вітчизняного кримінального права.

Безумовно, є те, що об'єднує кримінальне законодавство Литви, Латвії, Польщі, Болгарії, ФРН, Франції і це слід вважати позитивною рисою – це орієнтація на захист загальнолюдських інтересів, спрямованість норм кримінального законодавства на захист безпеки життя і здоров'я людини, а також значна кількість норм, спрямованих на захист колективної безпеки. Позитивною рисою законодавства вказаних країн і це, на нашу думку, має сприйняти вітчизняний законодавець, є виділені як окремі правові об'єкти інтереси сім'ї, неповнолітніх підопічних. В КК України такий підхід відсутній.

Як позитивну рису законодавства таких країн як Франція і ФРН слід сприймати встановлення кримінальної відповідальності за такі делікти створення небезпеки як управління транспортним засобом в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Позитивно слід сприймати

законодавство ФРН щодо охорони ненародженого життя, встановлення кримінальної відповідальності за переривання вагітності. Якщо в КК України цьому присвячена одна стаття, то в КК ФРН та Франції – ціла низка статей. Слід позитивно сприймати і досвід законодавця Франції щодо встановлення відповідальності за незаконні дії з людськими органами та ембріонами. Безумовно, законодавство цих країн важко порівнювати із законодавством вітчизняним і законодавством інших постсоціалістичних країн хоча-б тому, що у ФРН і Франції крім кримінальних кодексів діють ще і інші нормативні кодифіковані і не кодифіковані акти, в яких встановлена кримінальна відповідальність за злочини, проступки та правопорушення. Це значно відрізняє законодавство західноєвропейських країн від східноєвропейських країн і окремих країн центральної Європи. В цих країнах теж відбувалося реформування законодавства, але воно не супроводжувалося такою «ломкою» традицій, як в Україні, Литві, Латвії, Болгарії, Польщі.

Слід відмітити і те, що в кримінальних кодексах зарубіжних країн на першому місці в Особливій частині в ієрархії цінностей все-ж перевага віддається загальнолюдським цінностям і на першому місці стоять статті, які містять норми про кримінальну відповідальність за злочини проти миру і людства. В КК України структура Особливої частини дещо інша, але якщо брати до уваги не формальний підхід, а ідею захисту колективної безпеки, то злочини проти загальнолюдських цінностей – геноцид, розповсюдження зброї масового знищення, екоцид у нас представлені більшою кількістю складів, що свідчить про те, що захист загальнолюдських цінностей за КК України відбувається на більш високому рівні.

Взагалі, що стосується конвенційних злочинів, то слід вказати таке: це всі, передбачені міжнародними договорами суспільно небезпечні посягання в міжнародно-правовій сфері, караність яких має бути встановлена в міжнародному законодавстві. Коло таких об'єктів злочинів досить широке – починаючи із миру і безпеки людства і закінчуючи більш вузькими сферами – свободою людини, оточуючим середовищем, безпекою людини, громадською безпекою тощо. Одним із об'єктів конвенційних злочинів є колективна безпека, в основі якої лежить принцип неподільності миру, який означає, що будь-який конфлікт має розглядатися не як «територіально обмежена дія, а як акт, що загрожуює загальній безпеці». Тим більше, що навіть найменші

зіткнення в тому чи іншому регіоні «при негативному розвитку подій можуть стати одним із великих детонаторів в нестабільності у всьому світі»¹.

Колективна безпека є гарантією мирного співіснування держав, в основі якого лежать загально визнання принципи міжнародного права, є однією із форм спільної діяльності і держав із забезпечення міцного і тривалого миру. Система колективної безпеки – це угода, яка складається між державами щодо принципів і дій, спрямованих на забезпечення міжнародного миру і безпеки. При цьому така угода повинна спиратися на норми сучасного міжнародного права і відбивати об'єктивну реальність сучасного світу. У рамках цієї системи держави зобов'язуються не тільки не застосовувати силу одна проти іншої у своїх міжнародних відносинах, а й виступати спільно проти спроби будь-якої агресії. Отже, суть системи колективної безпеки полягає в забезпечення індивідуальної безпеки кожної держави, яка входить до цієї системи, що, в принципі, досягається за умов забезпечення миру у всьому світі².

Якщо розглядати злочини проти колективної безпеки в такому розумінні, то слід відмітити, що із кримінального законодавства всіх країн, яке розглядалося в даному розділі, такі склади злочинів проти миру, людства, міжнародного правопорядку в КК України сформульовані найбільш вдало, на сучасному рівні і повністю відповідають вимогам міжнародних угод, які ратифікувала Україні і внаслідок чого з'явилися ці склади злочинів. Єдиним, але не серйозним недоліком чинного КК України є те, що невірно визначене місце розташування розділу «Злочини проти миру, людства і міжнародного правопорядку». Безумовно, не лише злочини, склади яких передбачені в диспозиціях статей цього розділу є конвенційними, але враховуючи мету саме даного дослідження, слід вказати, що такі країни як Франція, ФРН не так чітко дотримуються формулювань злочинів проти колективної безпеки (геноцид, використання зброї масового знищення тощо) як це роблять Україна, а також інші країни, які в останні роки стали учасниками ЄС. В цьому аспекті актуальною є ідея модельного законодавства – актів, що мають рекомендаційний характер і які приймаються міжнародними організаціями. На нашу думку, до модельних законів, які стосуються забезпечення колективної

¹ Гали Б.Б. Повестки дня для мира. 1995 год. – 2-е изд. – Нью-Йорк, 1995. – С. 82.

² Козьярська А.О. Поняття колективної безпеки в теорії і практиці міжнародного права // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку. 36. статей. – К., 2009. – С. 645.

безпеки слід, однозначно, віднести чотири Женевські конвенції та Римський Статут. Як вказує Е.В. Шестаков, зближення національного законодавства на основі моделей ефективно в тих випадках, коли відмінності між системами права держав такі істотні, що їх ліквідація можлива лише поступово, у декілька етапів¹. Інший випадок, коли використання модельних актів досить продуктивно – це ситуація, при якій в багатьох державах ще відсутнє правове регулювання певних відносин і використання модельного акту дає змогу зразу-ж формувати відповідні акти в національних правових системах за єдиним зразком². Важливе значення модельне законодавство має в рамках Ради Європи та Європейського Союзу, де існують романо-германська та англосаксонська правові системи. Наприклад, Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948р. була ратифікована УРСР 22 липня 1954р., але в КК України 1960р. навіть не було такого розділу, який-би містив склади злочинів проти міжнародного правопорядку³. Зараз, що стосується міжнародних злочинів, то Україна в своєму законодавстві найбільш послідовно відтворила міжнародні норми та стандарти, які містяться в міжнародних модельних актах щодо відповідальності за ці злочини, які в сукупності складають міжнародне кримінальне право – як систему принципів і норм, що регулюють співробітництво держав і міжнародних організацій у боротьбі із злочинністю, і в першу чергу, із міжнародними злочинами і злочинами міжнародного характеру⁴.

Таким чином є всі підстави дійти висновку, що порівняння кримінального законодавства України та інших країн ЄС свідчить про те, що Україна повністю сприймає європейська норми та стандарти в галузі охорони безпеки життя і здоров'я людини, як колективної, так і особистої і в деяких питаннях (наприклад, що стосується міжнародних злочинів, злочинів міжнародного

¹ Шестаков Е.В. Теоретические и практические аспекты применения модельного законодательства в странах СНГ // <http://www.yurclub.ru/docs/international/article20.html/>

² Фалсом Р.-Х., Гордон М.У., Спаногл Дж. – А. – Международные сделки: Краткий курс / Пер. с англ. В.Ф. Назерова. – М., 1996. – С. 70.

³ Див., напр., Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – К., А.С.К. – 2000р. – 1120с.

⁴ Яценко С.С. Міжнародне кримінальне право. // Великий енциклопедичний юридичний словник. – К., 2007. – с. 456-458.

характеру) її законодавство є більш досконалим, аніж кримінальне законодавство таких країн як Франції, ФРН.

Але в той же час, залишаються відкритими і невирішеними питання щодо ратифікації Римського Статуту, що дасть можливість вдосконалення норм вітчизняного кримінального законодавства. Крім того, вступ до ЄС вимагає вирішити питання щодо відповідальності юридичних осіб, поділу суспільно небезпечних діянь на злочини і правопорушення. В даному випадку, на нашу думку, Україна має твердо відстоювати національні традиції кримінального права.

Що-ж стосується окремих злочинів проти особистої безпеки життя і здоров'я людини, то як ми вже вказували, в кримінальному законодавстві країн-учасниць ЄС їх захист знаходиться на дещо вищому рівні і окремі положення можуть бути сприйняті вітчизняним законодавцем.